

UNIVERZITA PARDUBICE
FAKULTA FILOZOFICKÁ
KATEDRA LITERÁRNÍ KULTURY A SLAVISTIKY

ESEJISTIKA JOSEFA ŠKVORECKÉHO
O LITERATUŘE A POLITICE
V LETECH 1970 – 1989

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
Akademický rok: 2015/2016

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Andrea Vančurová**
Osobní číslo: **H14147**
Studijní program: **B7105 Historické vědy**
Studijní obor: **Historicko-literární studia: Historicko-literární**
Název tématu: **Eseje Josefa Škvoreckého o literatuře a politice (1970-1989)**
Zadávající katedra: **Katedra literární kultury a slavistiky**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Přehled odborné literatury týkající se tvorby Josefa Škvoreckého a teoretických studií na téma "esej" pomůže vymezit jak hranice zkoumaného předmětu, tak zaměření celé práce: zodpovězení otázky, na co se spisovatelovy eseje zaměřovaly, nakolik mapovaly současné dění v Československu a v emigraci a do jaké míry prezentované otázky souvisely s tematikou Škvoreckého próz v exilu.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná**

Seznam odborné literatury:

KOSKOVÁ, H.: Škvorecký, Praha 2004.

MATONOHA, J. (ed.): Život je jinde...?, Praha 2002.

POSLEDNÍ, P.: Spisovatelé jako čtenáři, Praha 2006.

PŘIBÁŇ, M. (ed.): Škvorecký 80, Praha 2005.

TRENSKÝ, P.: Josef Škvorecký, Praha 1995.

Vedoucí bakalářské práce:

doc. PhDr. Petr Poslední, CSc.

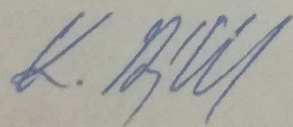
Katedra literární kultury a slavistiky

Datum zadání bakalářské práce:

30. dubna 2016

Termín odevzdání bakalářské práce:

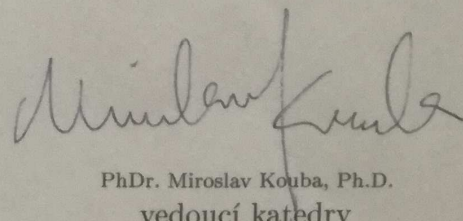
31. března 2017

prof. PhDr. Karel Rýdl, CSc.
děkan

L.S.

PhDr. Miroslav Kouba, Ph.D.
vedoucí katedry

V Pardubicích dne 30. listopadu 2016

Prohlašuji:

Tuto práci jsem vypracovala samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využila, jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Byla jsem seznámena s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., autorský zákon, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v Univerzitní knihovně.

V Pardubicích dne 30.6.2017

Andrea Vančurová

Poděkování

Děkuji především vedoucímu mé bakalářské práce doc. PhDr. Petru Poslednímu, CSc. za pomoc při jejím zpracování, odborné vedení, zájem, trpělivost a užitečné rady.

Také chci poděkovat mamince, sestře a příteli za nekonečnou trpělivost.

Anotace

Tato bakalářská práce pojednává o esejistice spisovatele Josefa Škvoreckého, která je věnovaná politické situaci v Československu, autorům českým i zahraničním a také beletristické (detektivní) tvorbě Josefa Škvoreckého v letech 1970 - 1989. V teoretické části je čtenář seznámen s dosavadními definicemi eseje a jeho historií. Následuje krátké seznámení s životem a dílem Josefa Škvoreckého spolu se stručnou historií a vývojem činnosti nakladatelství Sixty - Eight Publishers. Praktická část obsahuje analýzu a rozbor celkem sedmi esejů. Analyzovány jsou vždy dva eseje jedné společné tematiky (výjimkou je pouze esej o jazzu).

Klíčová slova

Esej, esejista, Josef Škvorecký, literatura, politika, jazz, analýza

Title

Josef Škvorecký's essays on literature and politics between 1970 and 1989

Annotation

The bachelor thesis deals with Josef Škvorecký's essays on political situation in Czechoslovakia, Czech and foreign authors, and on his detective fiction from 1970 to 1989. The theoretical part gives essay definitions and history of an essay. Then there is a short introduction to life of Josef Škvorecký and his work, finished by a brief history and work of 68 Publishers. The practical part of the thesis contains analyses of seven essays. Each analysis examines two essays on the same topic (only one on jazz).

Keywords

Essay, essayist, Josef Škvorecký, literature, politics, jazz, analysis

Obsah

Úvod.....	9
1. Co je esej?.....	11
1.1. Kompozice eseje.....	12
2. Definice eseje.....	14
2.1. Peter Valček a definice eseje.....	14
2.2. Pavel Švanda a definice eseje.....	15
2.3. Karel Hvížd'ala a definice eseje.....	16
2.4. Definice eseje podle Encyklopedie literárních žánrů.....	17
3. Historie eseje – vznik a vývoj.....	19
3.1. Michel de Montaigne.....	19
3.2. Další významní autoři esejů.....	19
4. Josef Škvorecký.....	21
4.1. Život Josefa Škvoreckého.....	21
4.2. Dílo Josefa Škvoreckého.....	22
4.2.1. Beletrie, Danny Smiřický a obecná charakteristika díla.....	22
4.2.2. Škvoreckého esejistika.....	24
4.2.3. Publikování Škvoreckého díla a jeho příspěvky.....	24
4.3. Inspirace dílem a spolupráce Josefa Škvoreckého (divadelní hry, filmy aj.).....	26
4.4. O životě a díle Josefa Škvoreckého bylo natočeno.....	28
5. Sixty-Eight Publishers.....	29
5.1. Autoři a publikace '68 Publishers.....	31
6. Eseje o českých autorech.....	34
7. Eseje o zahraničních autorech.....	40
8. Eseje o detektivkách.....	48
9. Franz Kafka, jazz, Protižidovská čítanka a jiné okrajové záležitosti.....	55
Závěr.....	58

Úvod

Esej je jeden z nejobtížnějších slohových útvarů s poměrně krátkým rozsahem, který si žádá vyzrálost a široký rozhled autora i čtenáře. Esej se zpravidla definuje jako žánr na rozmezí publicistiky, literatury a odborného stylu. Je tedy převážně na autorovi, kterým směrem se při psaní eseje spíše vydá. Esej nejčastěji pojednává o odborných tématech. Důvodů, proč psát esej, je hned několik. Základním důvodem by měla být potřeba vyjádření svého vlastního názoru a jeho upřímné otestování v konkurenci názorů odlišných či protichůdných. Může se jednat o názor k aktuální problematice nebo i k tématu dávno minulému (jako to uvidíme u Josefa Škvoreckého). Největším specifikem eseje je významný prostor pro kreativitu a myšlení, který autorovi nabízí.

Pro psaní eseje je důležité vědět, co vlastně esej je. Proto se pokusíme esej popsat a definovat nejen podle slovníků a encyklopedií, ale také podle tuzemských a zahraničních esejistů a literárních teoretiků. Ani v současné době totiž neexistuje jedna definice eseje, která by dokázala popsat tak specifický literární útvar, jakým esej bezpochyby je, což vytváří prostor pro vyjádření se k této problematice – a tak vznikají eseje o eseji, které byly důležitou součástí této práce.

Z teoretické roviny se přesuneme ke spisovateli, esejistovi a překladateli Josefu Škvoreckému, který je autorem mnoha skvělých esejů. Velmi krátce nastíníme jeho život a dílo, nejen beletristické, ale především literárně-vědné, kam můžeme zařadit i jeho eseje, časopisecké články, předmluvy a doslovy ke knihám, atd. Nemůžeme zapomenout ani na nakladatelství Sixty-Eight Publishers, které bylo podstatnou součástí Škvoreckého literárního života.

Následně se pokusíme analyzovat sedm vybraných esejů Škvoreckého. Vybrali jsme dva eseje, které se zamýšlejí nad českými autory, ať už těmi, kteří emigrovali jako Škvorecký, nebo těmi, kteří zůstali v tehdejší Československu. Další dva eseje pojednávají o zahraničních (anglo-amerických) spisovatelích. Tato témata jsou úzce propojena s politickou situací té doby, jak už napovídá sám název bakalářské práce. Následují dva eseje o detektivkách, které měl Škvorecký od mládí v oblíbenosti. V těchto esejích bychom politiku hledali marně. Jako poslední je zařazena analýza eseje, která v sobě sdružuje témata literatury, politiky a hudby, konkrétně Škvoreckého milovaný jazz.

Analýza eseje nejprve spočívá v interpretaci obsahu textu. Dále rozebíráme jazykovou stránku eseje, kompozici a hledáme jednotlivé znaky eseje, podle kterých jsme mohli určit, že se skutečně jedná o esej. V neposlední řadě se zajímáme o to, kdy byl esej napsán a kde

(doma nebo v exilu). Také nás zajímá, kdy a kde byl poprvé otištěn a jestli sloužil nejprve jako přednáška na konferenci, pouhá potřeba se vyjádřit nebo jestli byl Škvorecký požádán o sepsání článku.

Cílem této bakalářské práce je seznámit čtenáře se složitým literárním útvarem zvaným esej a s esejí českého spisovatele Josefa Škvoreckého. Na základě teoretických informací se pokusíme analyzovat vybrané eseje ze souboru *Spisy Josefa Škvoreckého*.

1. Co je eseje?

Esej je literární odborně publicistický žánr středního či kratšího rozsahu, úvaha na určité téma, spočívající v přemýšlení o faktech a jejich hodnocení. Autor eseje posuzuje problém v širším kontextu, komentuje současná řešení a naznačuje nová, často klade otázky a společně se čtenářem na ně hledá odpověď. Esej je tedy jakýsi dialog autora se sebou samým i se čtenářem. Je často psána živým, obrazným jazykem.

Autor eseje pouze nesumarizuje své poznatky, dívá se na esej tvůrčím pohledem. Zobecňuje a syntetizuje poznatky pomocí přesného vědeckého aparátu, ale píše s estetickým záměrem. Spojuje uměleckost a odbornost, vyjadřuje svůj osobní vztah k tématu. Esejista chce věc poznat, prozkoumat, pojmenovat. Uvádí reálné argumenty nikoliv fabulaci, jako najdeme u beletrie. Před čtenářem ukazuje své myšlenkové pochody, u kterých vychází ze své osobní zkušenosti a naznačuje, kam během uvažování dospěl. Nabízí několik řešení, ukazuje různé cesty, klade řečnické otázky. Esej zpravidla nebývá rozsáhlý, obvykle mívá jen několik stránek (10 až 20). U psaní eseje není autor vázán striktním uváděním pramenů, citací a literatury. Téma si volí aktuálně obecné nebo nějaké, které se ho v daném okamžiku bytostně dotýká.¹

„O eseji byla vyslovena řada úvah: pokusím se jich pár připomenout. Virginia Woolfová (sama skvělá esejistka) o prvním esejistovi (či přesněji o tom, kdo toto slovo použil poprvé), napsala: „Hovořit sám o sobě, pozorovat své vlastní vrtochy a přitom kreslit diagram váhy, barvy a obvodu duše při její zmatenosti, její pestrosti a nedokonalosti je umění, které ovládá jediný muž – Montaigne.“ A sám „vynálezce“ eseje o svém psaní řekl: „Já sám se pyšním tím, že výhody života nazírám s přezvědavou péčí, a přitom zcela po svém. Když je tak zevrubně zkoumám, zjišťuji, že jsou vsutku z prázdné látky větru. Ale cožpak nejsme i my ve všem všudy pouhý vítr?“

Michel Foucault to vidí jinak, napsal: „Esej je topologický řez tématem.“ Osobní je u něj spíše přístup. A Jean-Paul Sartre zase považoval eleganci za konstituantu eseje. Byla to podle něj karteziánská idea, která od tohoto žánru vyžadovala: lehkost, jasnost a hutnost. Slovenský teoretik Jozef Bžoch, jenž se esejem zabýval v půlce 60. let minulého století, říká: „Jako je v šachu nejmocnější figurkou královna, v literární kritice je nejmocnější královnou esej. Je synonymem nejen důstojnosti, ale i svobody pohybu, který se uskutečňuje po libovolné ose. Dívá se z výšky, proto se jeho rozhodnutí týká celé situace, a to i tehdy, když

---

¹ OSVALDOVÁ, Barbora, Radim KOPÁČ a Jaroslav BALVÍN. *Pokusy a dobrodružství: poznámky k eseji*. Praha: Karolinum, 2008. ISBN 978-80-246-1498-4.

se zdá, že je autor zaujatý nepodstatnými maličkostmi. Výška eseje je aristokratická, tak jako svoboda pohybu neznamena šlapání po záhonech. Pojmenování této výšky je nadhled, kterým se liší člověk od zvířete a esej od oficiální kritiky.“

Esej je procházka pro potěšení, ne obchodní cesta. Když se hovoří o eseji, může se jednat jen o procházku na daném poli bez úmyslu ho vyměřovat. Na tomto poli se nebude orat, nebude se sít. Má zůstat loukou, neobděláným kouskem země. Jeden z procházejících se zajímá o květy, druhý o vyhlídku, třetí hledá hmyz. I honění motýlů je dovolené. Vůbec všechno je dovolené – kromě úmyslu vyměřovače, rolníka či spekulanta. Esej nemá formu, je to hra, která se vždy znovu vytváří nová pravidla. Tak nějak lze přeložit úvahu M. Hamburgera.“²

1.1. Kompozice eseje

Kompozice eseje obsahuje zpravidla úvod, jádro textu a závěr. V úvodu se čtenář dozví, proč je text věnován právě vybranému tématu. Autor vymezí cíle eseje, naznačí otázky, na které bude v textu odpovídat. Úvod může obsahovat všeobecné informace o významu zkoumané věci, o její historii a vývoji. Sumarizuje dosud známé poznatky. „V úvodu se vysvětluje téma díla, tedy z obecné roviny se přechází do užší konkrétní, která je dále rozvíjena hlavní částí. Ta nakonec vyústí do závěru, jenž práci shrne a převede opět do obecné roviny. Název a úvod mají tři hlavní funkce: vysvětlit výběr tématu, předložit základní argument eseje a zaujmout. Je třeba nejen vybrat atraktivní téma, ale také čtenáře zaujmout stylem i obsahem, aby měl důvod trávit četbou předloženého eseje následující chvíle. Od obecného ke konkrétnímu – proč jsem si téma vybral, čím se budu dál zabírat, co je můj hlavní argument. Teze, neboli hlavní myšlenka díla, je nezřídka kdy poslední větou úvodu.“³

V jádru textu, tedy v hlavní části se projeví osobitý pohled autora a jeho přínos k tématu. „Zde autor klade jednotlivé argumenty a důkazy pro své tvrzení definované v úvodní tezi. Patří sem příklady, srovnání i metafory. Zároveň se zde polemizuje s názory protichůdnými a dokazuje – je-li třeba – jejich chybnost.“⁴

---

² OSVALDOVÁ, Barbora, Radim KOPÁČ a Jaroslav BALVÍN. *Pokusy a dobrodružství: poznámky k eseji*. Praha: Karolinum, 2008. ISBN 978-80-246-1498-4. S. 72.

³ SZÁNTÓ, Jakub. Cemach – Jak napsat dobrý esej [online]. [citováno 27.5. 2017]. URL:

<<http://www.cemach.cz/jak-napsat-dobry-esej>>

⁴ Tamtéž

V závěru shrne výsledky a zamýšlí se nad vybraným jevem, myšlenkou, problémem. „Závěr (...) je poslední a tedy klíčovou částí eseje. Tady se shrnuje úvodní teze jako správná a často se její platnost zobecňuje. Je možné nabídnout radu či pravděpodobný výhled do budoucna.“⁵

Toto strukturování pouze nabízí možnosti, jak esej začít, rozvíjet a ukončit.⁶

---

⁵ SZÁNTÓ, Jakub. Cemach – Jak napsat dobrý esej [online]. [citováno 27.5. 2017]. URL: <<http://www.cemach.cz/jak-napsat-dobry-esej>>

⁶ OSVALDOVÁ, Barbora, Radim KOPÁČ a Jaroslav BALVÍN. *Pokusy a dobrodružství: poznámky k eseji*. Praha: Karolinum, 2008. ISBN 978-80-246-1498-4.

2. Definice eseje

Esej nelze přesně definovat. Esej je vykládán jako pokus. Jde o výraz řeckého původu přenesený do latiny (exagium) s významem vážení či uvažování, francouzsky pak essai (pokus, zkouška, pojednání, stat').⁷ V češtině se pojem používá jako maskulinum i femininum (v současné době se preferuje použití maskulina) .

Pojem esej souvisí s dílem *Essays* Michela de Montaigne. Tato kniha vyšla v češtině pod názvem *Eseje*, doslova „pokusy“. „Podľa doterajších skúseností esej patrí medzi neopísateľné literárne formy.“⁸

„V širšom smyslu, prosazujúcim se pod vlivem angloamerické zkušenosti, je žánr chápan jako písenná práce nebo kompozice na zadané téma, ke kterému musí autor prostudovat příslušnou literaturu a pak napsat stat', kde mimo jiné vyjádří vlastní názor. Koneckonců angloamerická teorie označuje jako esej i ty texty, které bychom v našem prostředí spíš zahrnuli pod žánry povídka, skica, rozprava, ale i pojednání nebo rozbor.“⁹

„V užším smyslu jde o žánr na rozhraní publicistiky a literatury, využívající celou paletu jazykových prostředků: metafory, přirovnání, citáty, nadsázku, příklady, tzv. okřídlená spojení apod. V této podobě bývá uveřejňovaný v časopisech, kulturních přílohách novin nebo knižních souborech. Nadarmo nebývá jeho rozvoj spojován s vývojem kulturní publicistiky, například anglickým deníkem *The Spectator*.“¹⁰

Následně budou uvedeni někteří současní esejisté a autoři, kteří se pokusili definovat esej a nebo alespoň kroužili kolem definice.

2.1. Peter Valček a definice eseje

Peter Valček ve své knize *Osudy eseje* také poukazuje na komplikovanost snahy o definování eseje. „Akoby esej bola neopísateľná, každý ju opisuje posvojom. Esej je antropocentrická, vraví jeden. Ale ktorý druh ľudskej činnosti nie je?... Esej má silu intuície,

---

⁷ OSVALDOVÁ, Barbora, Radim KOPÁČ a Jaroslav BALVÍN. *Pokusy a dobrodružství: poznámky k eseji*. Praha: Karolinum, 2008. ISBN 978-80-246-1498-4. S. 6.

⁸ VALČEK, Peter. *Osudy eseje: pôvod a médium esejistickej formy*. Bratislava: Iris, 1999. ISBN 80-88778-78-6. S. 13.

⁹ OSVALDOVÁ, Barbora, Radim KOPÁČ a Jaroslav BALVÍN. *Pokusy a dobrodružství: poznámky k eseji*. Praha: Karolinum, 2008. ISBN 978-80-246-1498-4. S. 6.

¹⁰ Tamtéž, s. 6.

hovorí druhý. Poéma ju nemá?... Esej spája originalitu poznatkov s estetickým, tvrdí ďalší. Čím ich spája? Je verbum spája textologická alebo technologická kategória?...“¹¹

„Štýl eseje je zmyslovou variáciou zvolenej alebo platnej topologickej oaradigmy v téme, zmyslovo modulovaným topologickým gestom v látke, narušením komunikačného predpokladu, navodením hodnotovej predpercepce... Hodnotová situačnosť postoja v tomto prostredí dostala v literárnom vyjadrení meno eseje.“¹²

„Esej je vyhranene topologicky modulovaná reč, ktorej asociačné pole je zmyslovo (emocionálne, esteticky; prípadne v priečnom reze psychologicky) určené postojom autora, a zároveň logicky, aktuálne (historicky, subjektívne) určené daným sémantickým intervalom aktualizácie, či konkrétnej, danej signifikačnej ex-nominácie.“¹³

2.2. Pavel Švanda a definice eseje

„Dnes slova eseje v češtině používáme po anglosaském způsobu, a tedy hodně volně. V podstatě jím obecně označujeme každé relativně obsažné písemné sdělení. Eseji nazýváme texty, jež jsou vlastně seminárními pracemi, vědeckými analýzami, odbornými studii, novinářskými úvahami, politickými memorandy a tak podobně. Takto široce chápaný eseje nepatří do krásné literatury. Může je využít jako vyjadřovacího prostředku vědec, politik, novinář i soukromý autor deníkových zápisů.“¹⁴

Podle Švandy v našem povědomí přežívá i „tradičnější a vyhraněnější cítění Montaignovského eseje jako konkrétního literárního žánru, který má své možnosti i své meze a k jehož vytvoření je třeba dobrat se jisté estetické hloubky a účinnu výrazu. Tento druh eseje, rostoucí z francouzské tradice, je obvykle započítáván do krásné literatury. Ale také bývá například literárním nástrojem filozofů, alespoň v případech filozofujících autorů, u nichž se spojuje zájem o přesné myšlení s vůlí po vnitřně integrovaném a vnějšně působivém slovním výrazu.“¹⁵

Švanda tvrdí, že eseje pochopíme nejlépe tak, když si ho představíme, jak stojí uprostřed mezi poezií a fejetonem: „Pravé místo eseje jako osobitého literárního žánru si můžeme nejlépe ujasnit, když jej budeme vnímat ve středu osy, jejímž jedním pólem je fejeton a druhým poezie. Ve skutečnosti asi málokdy píšeme čistý eseje o sobě. V konkrétním výrazu se

---

¹¹ VALČEK, Peter. *Osudy eseje: pôvod a médium esejistickej formy*. Bratislava: Iris, 1999. ISBN 80-88778-78-6. S. 12.

¹² Tamtéž, s. 14.

¹³ Tamtéž, s. 180.

¹⁴ OSVALDOVÁ, Barbora, Radim KOPÁČ a Jaroslav BALVÍN. *Pokusy a dobrodružství: poznámky k eseji*. Praha: Karolinum, 2008. ISBN 978-80-246-1498-4. S. 83.

¹⁵ Tamtéž, s. 83.

esejista vždycky instinktivně přiklání buď k fejetonistickému, nebo k básnickému, případně filozofujícímu já. Ale naši základní orientaci užitečně poslouží, budeme-li si esej představovat v pomyslném středu obou krajních možností, tedy mezi fejetonem a básní.

Fejetonistický pól najdeme už v Montaignových Esejích, především tam, kde francouzský šlechtic rozpráví víceméně rozmarně o autobiografických detailech, o konkrétních zážitcích, o svých osobních nedostacích a o malých věcech všedního života. Jeho fejetonistické postřehy ovšem přerůstají do obecnější platnosti. Také někteří výrazní čeští fejetonisté, jako například Karel Čapek nebo Ludvík Vaculík, napsali vynikající fejetony, svým významem překračující meze žánru. V jejich textech je často pod zdánlivě čistě osobním hlediskem fejetonisty připomínáno a rozvíjeno některé nadosobní, nejširší veřejnosti se dotýkající téma, jež vlastně tíhne k eseji.

Mezi fejetonem a esejem je obtížné stanovit přesnou hranici a snad to není ani nutné. Z praktického hlediska autor plánující esej stojí před úkolem rozpoznat, zda a kde mají, nebo nemají být překročeny meze fejetonistického výrazu, tradičně umísťovaného „pod čarou“, oddělující řeči vážné od hravých projekcí lidské duše. Jde o to správně pochopit nejen možnosti tématu, ale také schopnosti čtenáře nebo posluchače, k němuž náš text míří. Je běžnou zkušeností, že se pokoušíme o esej, abychom posléze zjistili, že jsme stvořili fejeton.“¹⁶

2.3. Karel Hvížďala a definice eseje

„Občas slyším: „Pane, píšete eseje, co to je vlastně za útvar?“ Obyčejně odpovídám: „Je to žánr, který umí létat. Jeho slova mají křídla, ale při letu dodržují přesnou formaci, kterou autor předem nezná. U každého eseje je jiná.“ V tomto pokusu o pokus, jak by zněl doslovný překlad, se na otázku pokusím odpovědět obsírněji.“¹⁷

Hvížďala se pokouší esej definovat nejprve pomocí jeho vzniku a původu pojmy eseje: „Do Čech a na Moravu přišlo slovo esej z angličtiny, kde se píše „essay“, ve starofrancouzštině je to „essai“, což značí již zmiňovaný „pokus“. Odvozeno bylo z latiny: „exagium“ je „vážení, zvažování, exaktus“, ale již v překladu znamená „požadovat“. Základem tohoto slova je „agare“ – „jednat, konat“. Původní obsah tohoto žánru, poprvé pojmenovaného Michelelem de Montaignem v roce 1580, je tedy aktivnější, a nejspíš proto ho

---

¹⁶ OSVALDOVÁ, Barbora, Radim KOPÁČ a Jaroslav BALVÍN. Pokusy a dobrodružství: poznámky k eseji. Praha: Karolinum, 2008. ISBN 978-80-246-1498-4. S. 84.

¹⁷ Tamtéž, s. 71.

všechny diktatury nesnášejí či v nich alespoň trpí na úbytě. Z křídel mají všechny totality strach.“¹⁸

Esej je pro Hvižďalu největším dobrodružstvím, jak sám nazval „orgasmem svobody“. A svoboda znamená, že se může toulat. V případě eseje se může toulat vlastní hlavou. Dokud esejista neudělá poslední tečku, nikdy neví, jak esej skončí.

„Při práci na eseji je předem neznámá pointa nejpřitažlivějším bičem, který zvědavého člověka vede, žene vpřed.“¹⁹

2.4. Definice eseje podle Encyklopedie literárních žánrů

V Encyklopedii literárních žánrů je esej definován jako „kratší próza argumentativního typu, skýtající zážitek z původní, subjektivně ladné reflexe závažného tématu.“²⁰

Esej obsahuje objevné úvahy, poznávací účel, který ho sbližuje s odbornou literaturou. Od eseje se očekává myšlenková původnost. Forma eseje je uvolněná, umožňující sebevyjádření. Esej si nárokuje širší publikum, ale do jisté míry musí být zasvěcené. Obrací se na náročnějšího čtenáře s určitým rozhledem.

„Autorský subjekt se prezentuje zejména jako nezávislý myslitel, vzdělanec, hloubavý amatér, tolerantní komentátor, umělec, vášnivý vyznavač nebo názorový kacír (naznačuje se tak odklon od akademismu, souvislost s humanitními obory, humanismem, individualismem, empirismem, později s iracionalismem, psychologismem, existencialismem a fenomenologií).“²¹

„Základní typologické rozpětí dané rozdílnou poetikou představuje:

1. *Esej básnická, imaginativní, hlásící se k umělecké próze (M. Maeterlinck, O. Březina)*
2. *Esej odborná, prokazující autorovu erudici, racionalitu, metodičnost, využívání terminologie, faktických poznatků i bílých míst sociálních věd inklinující k odbornému stylu (H. Taine, V. Černý, S. Komárek)*

---

¹⁸ OSVALDOVÁ, Barbora, Radim KOPÁČ a Jaroslav BALVÍN. *Pokusy a dobrodružství: poznámky k eseji*. Praha: Karolinum, 2008. ISBN 978-80-246-1498-4. S. 71.

¹⁹ Tamtéž, s. 74.

²⁰ MOCNÁ, Dagmar, PETERKA, Josef. *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha: Paseka, 2004. ISBN 80-7185-669-X. S. 175.

²¹ Tamtéž, s. 175.

3. *Esej publicistická, blízka fejetonu, orientovaná na poutavé, duchaplné, odlehčené, nezřídka humorné „popovídání“ se čtenářem, sledující též záměr popularizační, mravokárný, polemický či přesvědčovací (G. K. Chesterton, K. Čapek)“²²*

Mezi kontaktní žánry, ze kterých esejistické postupy často vycházejí, patří: filosofický dialog, traktát, portrét, pamflet, polemika, fejeton, causerie, studie, přednáška, manifest, aforismus.

---

²² MOCNÁ, Dagmar, PETERKA, Josef. *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha: Paseka, 2004. ISBN 80-7185-669-X. S. 176.

3. Historie eseje – vznik a vývoj

„V rámci evropské literatury se příznaky eseje (myšlení na základě osobní zkušenosti, vášnivost přesvědčení) objevují již u některých antických a středověkých filosofů např. v Platónových dialozích, u Marca Aurelia (Hovory k sobě), Seneky (O klidu duševním), Epikteta (Rozpravy); u křesťanských myslitelů jako Abélard, Augustin (Vyznání) či německý mystik Eckhart (Naučení).

Všeobecně uznávaným zakladatelem a zároveň křtitelem žánru se stal francouzský reprezentant renesančního humanismu M. de Montaigne dílem *Eseje* (1580), kde jako vůbec první myslitel tématem díla učinil sama sebe.“²³

3.1. Michel de Montaigne

Michel de Montaigne je považován za jednoho z otců esejistického žánru. Jeho *Eseje* jsou souborem celkem tří knih se sto sedmi kapitolami. Tyto knihy obsahují Montaignovy názory na nejrozmanitější praktická i duchovní témata, filozofická i spekulativní. Texty „od výchovy dětí přes přátelství, lásku, modlitbu, svědomí, slávu a domýšlivost až k textům, ve kterých se autor projevuje jako filozof zkušenosti, jako skeptik a stoický myslitel a nakonec jako pansofistický mudrc, distancující se od škol a dobových směrů a čnící nad stoletími jako tvůrce literárního útvaru nesehadno definovatelného, obtížně uchopitelného, přitom tak průzračně čistého a nezákladného, subjektivního, avšak s výraznou snahou po objektivitě, jakým je eseje.“²⁴

V *Esejích* je znát jakási žánrová bezradnost – někdy to jsou spíš výroky a meditace, souhrn citátů starořeckých a latinských myslitelů, někdy připomínají deníkové záznamy.

3.2. Další významní autoři esejí

Dalším autorem ve vývoji eseje byl Francis Bacon. Jeho eseje se velmi liší od Montaignových esejí. Bacon navázal na antickou tradici. Jeho *Eseje* jsou více úvahami a studii než subjektivními poznámkami jako u Montaigna.

---

²³ MOCNÁ, Dagmar, PETERKA, Josef. *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha: Paseka, 2004. ISBN 80-7185-669-X. S. 176.

²⁴ OSVALDOVÁ, Barbora, Radim KOPÁČ a Jaroslav BALVÍN. *Pokusy a dobrodružství: poznámky k eseji*. Praha: Karolinum, 2008. ISBN 978-80-246-1498-4. S. 10.

Dalšími významnými autory esejí byli především filosofové Immanuel Kant, Friedrich Hegel, nebo spisovatelé George Orwell, Umberto Eco.

Z českých autorů můžeme jmenovat především Františka Xavera Šaldu, Jana Patočku, Jana Mukařovského, ale i Václava Havla, Karla Kosíka, Václava Bělohradského, Pavla Švandu, Radima Kopáče, Barboru Osvaldovou.

4. Josef Škvorecký

4.1. Život Josefa Škvoreckého

Josef Škvorecký byl prozaik, scénárista, esejista a nakladatel. Narodil se 27. září 1924 v Náchodě, zemřel 3. ledna 2012 v Torontu v Kanadě.

Škvorecký v letech 1930 – 1935 vychodil obecnou školu ve svém rodišti a absolvoval zde i reálné gymnázium. Po maturitě v roce 1943 byl nasazen jako pomocný dělník v továrně Metallbauwerke Zimmermann und Schilling v Náchodě a později v Novém Městě nad Metují, koncem války pak v přádelně firmy Bartoň v Náchodě. Od gymnazijních studií se věnoval jazzu a krátce hrál v místní kapele Red Music. V roce 1945 začal studovat na Lékařské fakultě Univerzity Karlovy, po prvním semestru však přestoupil na Filosofickou fakultu, kde vystudoval angličtinu a filozofii (1946–1949). V této době se spřátelil s hudebním publicistou Lubomírem Dorůžkou, v roce 1954 pak s Janem Zábranou. Po absolutoriu obdržel umístěnku do pohraničí, učil na školách v Broumově a v Polici nad Metují, posléze češtinu a sociální vědy na Vyšší sociální škole v Hořicích v Podkrkonoší. Titul PhDr. získal 1951 prací *Thomas Paine a jeho vztah k dnešku*. Po vojenské službě (1951–1953 u tankosamohybného praporu v Mladé) Škvorecký nastoupil do angloamerické redakce Státního nakladatelství krásné literatury a umění (SNKLU) v Praze, od dubna 1956 zde byl redaktorem a od ledna 1957 zástupcem šéfredaktora nového dvouměsíčníku *Světová literatura*. Po skandálu, který vyvolalo vydání románu *Zbabělci*, musel v lednu 1959 z redakce časopisu odejít, ale mohl se vrátit do angloamerického oddělení SNKLU. Od roku 1963 byl spisovatelem z povolání. V lednu 1969 odjel do USA, kde nejprve přednášel na Cornell University v Ithace (New York), v létě absolvoval stipendijní pobyt v Berkeley (Kalifornie). Téhož roku byla v Čs. spisovateli zastavena výroba knihy *Tankový prapor*. Škvorecký se rozhodl v zahraničí zůstat a od podzimu 1969 vedl na Toronto University kurs současného českého divadla a filmu a na anglistice kurzy anglické a americké literatury; od roku 1970 i kurzy tvůrčího psaní. Roku 1971 byl jmenován mimořádným, 1975 řádným profesorem. Od roku 1972 až po odchod do důchodu v roce 1990 Škvorecký vyučoval dějiny a teorii filmu na Graduate Centre for Study of Drama Torontské univerzity. Počínaje polovinou sedmdesátých let pohostinsky přednášel na řadě severoamerických univerzit.²⁵

---

²⁵ PŘIBÁŇ, Michal, KUPCOVÁ, Helena, ed. Škvorecký 80: sborník z mezinárodní konference o životě a díle Josefa Škvoreckého, která se uskutečnila v Náchodě u příležitosti autorova životního jubilea ve dnech 22.-24. září 2004. V Praze: Literární akademie (Soukromá vysoká škola Josefa Škvoreckého), 2005. ISBN 80-86877-13-2.

V roce 1971 Škvorecký a jeho manželka Zdena Salivarová v Torontu založili nakladatelství Sixty-Eight Publishers, ve kterém vydávali především české exilové autory a v Československu zakázaná díla. V roce 1978 byl zbaven československého státního občanství. Při prvním návratu do Československa v roce 1990 byl vyznamenán Řádem Bílého lva. Škvoreckého dílo je překládáno do mnoha jazyků, od konce 70. let zaznamenává značný ohlas zejména v Severní Americe (Bassaxofon, Příběh inženýra lidských duší, Scherzo capriccioso).²⁶

3. ledna 2012 Josef Škvorecký po dlouhém boji podlehl rakovině a zemřel v torontské nemocnici.

4.2. Dílo Josefa Škvoreckého

4.2.1. Beletrie, Danny Smiřický a obecná charakteristika díla

Uveřejňování Škvoreckého děl není chronologicky totožná s chronologií jejich vzniku. Velká část prózy se dostávala do rozporu s aktuální dobovou normou československé literatury. V autorově tematicky, stylově a žánrově různorodé tvorbě dominuje snaha o zachycení přítomného okamžiku spolu s evokací nedosažitelné minulosti a s iluzivní touhou po šťastném životě.²⁷

Rané povídky jako jsou *Divák v únorové noci*, *Cesta k ateliérům*, *Zákony džungle*, *Konec Bulla Máchy* nebo román *Zbabělci* (dokončen 1949) ukazují na vliv Ernesta Hemingwaye, ale také na evropskou soudobou existenciální literaturu a tvorbu Skupiny 42. Jsou charakteristické oproštěným, strohým stylem s pečlivě zaznamenanými dialogy a hovorovou češtinou, která zasahuje i autorskou řeč.²⁸

Nejen ve *Zbabělcích* je prezentováno „Škvoreckého literární alter ego Danny Smiřický, protagonista a obvykle přímý vypravěč řady následných próz. Tato autobiograficky pojatá postava je ve Škvoreckého tvorbě spojena s několika návratnými motivy – s fyzickým a posléze nostalgicky vzpomínkovým bytváním v maloměstském Kostelci (tj. Náchodě), s láskou k jazzu jako k hudbě i metafoře svobody a s milostným dobýváním dívek a žen. Danny

---

²⁶ Slovník české literatury [online]. [citováno 27.5. 2017]. URL: <<http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=439>>

²⁷ Slovník české literatury [online]. [citováno 27.5. 2017]. URL: <<http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=439>>

²⁸ PŘIBÁŇ, Michal, KUPCOVÁ, Helena, ed. Škvorecký 80: sborník z mezinárodní konference o životě a díle Josefa Škvoreckého, která se uskutečnila v Náchodě u příležitosti autorova životního jubilea ve dnech 22.-24. září 2004. V Praze: Literární akademie (Soukromá vysoká škola Josefa Škvoreckého), 2005. ISBN 80-86877-13-2.

přítom stárne s autorem a v jednotlivých prózách spolu s ním prožívá historii země, od gymnazijních let za okupace (*Prima sezona*) přes květnové povstání a příjezd Rudé armády (*Zbabělci*), období bezprostředně po únoru 1948 (*Konec nylonového věku*, *Povídky tenorsaxofonisty*), vojenskou službu v 50. letech (*Tankový prapor*) až po období polistopadové (*Dvě vraždy v mém dvojím životě*, *Obyčejné životy*).²⁹

V románech *Mirákl* a *Příběh inženýra lidských duší* rozvíjí Škvorecký několik paralelních vyprávěcích a chronologických linií. Osa románu *Mirákl* je motivicky vystavěná kolem tzv. čichošťského zázraku – ironický obraz roku 1968 s retrospektivními návraty především na počátek 50. let. *Příběh inženýra lidských duší* zachycuje Dannyho osudy od 40. let až po kanadský exil.³⁰

„Ve většině Škvoreckého próz společenské režimy (německý fašismus a poučnorový socialismus), historické události a příznačné dobové realie sice limitují každodennost hrdinů, avšak tyto postavy, zaujaté hlavně sebezpozorováním a komunikací s bezprostředním okolím, je akceptují s neúčastnou či ironickou distancí.“³¹

Z dalších próz Škvoreckého musí být zmíněny i novely s válečnou a židovskou tematikou (*Nové canterburské povídky*, *Sedmiramenný svícen*) a lyrizované novelistické reflexe (*Legenda Emöke*, *Bassaxofon*, *Neuilly*). Tady Škvorecký zúročil svůj spontánní vypravěčský talent a na něm založené dokumentární, ale přitom zaujaté svědectví.

Škvoreckého texty jsou často prostoupeny motivy záhady a tajemství, které se uplatňují jak v tematickém plánu, tak ve spleťte vyprávěcí konstrukci. Tyto postupy jsou projevem autorových pochyb o poznatelnosti jevů; obvykle bývají spojeny s politickým podtextem, ostře zasahujícím lidské životy (*Lvíče*, *Mirákl*, *Konec poručíka Borůvky*, *Návrat poručíka Borůvky*, *Dvě vraždy v mém dvojím životě*).³²

Zdánlivě všední ideály staví Škvorecký do protikladu k pokryteckému, ideologickému vyznávání tradičních hodnot i v neautobiografických, historických prózách založených na studiu pramenů – ve stylizované biografii o Antonínu Dvořákovi *Scherzo capriccioso* a v románu o českých přistěhovalcích během americké občanské války *Nevěsta z Texasu*.³³

Co se týče Škvoreckého jazyka, hovorovou a spisovnou češtinu postupně obohatil zapojením slangu (*Tankový prapor*), neologismů a nářečí (*Lvíče*, *Mirákl*) a později především

²⁹ Slovník české literatury [online]. [citováno 27.5. 2017]. URL:

<<http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=439>>

³⁰ KOSKOVÁ, Helena. *Škvorecký*. V Praze: Literární akademie, 2004. ISBN 80-903109-6-6.

³¹ Slovník české literatury [online]. [citováno 27.5. 2017]. URL:

<<http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=439>>

³² KOSKOVÁ, Helena. *Škvorecký*. V Praze: Literární akademie, 2004. ISBN 80-903109-6-6.

³³ TRENSKÝ, Paul I. *Josef Škvorecký*. Přeložil Aleš HAMAN. Jinočany: H & H, 1995. Profily. ISBN 80-85787-79-2.

originální směsí češtiny a americké angličtiny (*Příběh inženýra lidských duší, Bůh do domu, Ze života exilové společnosti*).³⁴

4.2.2. Škvoreckého esejistika

Živým, ironickým stylem, ale také osobními, historickými i epickými motivy doplňuje Škvoreckého beletristickou tvorbu jeho rozsáhlá esejistika. V 50. a 60. letech uváděl do českého kontextu angloamerické písemnictví (eseje *O nich – o nás*) a tyto výklady mu byly, zvláště v následujících desetiletích, východiskem k úvahám o obecné situaci kultury ve svobodném a nesvobodném světě.³⁵ Analyzoval mj. českou a slovenskou oficiální literaturu a polemizoval s tou částí emigrace, která byla loajální k husákovskému režimu v ČSSR. S osobní zkušeností ze života ve dvou ideologických režimech kritizovala Škvoreckého exilová, anglicky a česky psaná publicistika rovněž postoje západních levicových intelektuálů.³⁶

4.2.3. Publikování Škvoreckého díla a jeho příspěvky

První články, básně a básnické překlady Škvorecký uveřejnil v roce 1945 v kulturním oběžníku SČM *Slovo má mladý severovýchod*, od roku 1955 pak publikoval v časopisech *Host do domu, Krásná literatura, Literární noviny, Klub čtenářů, Květen, Plamen, Červený květ, Kulturní tvorba, Repertoár malé scény, Taneční hudba a jazz, Universita Karlova, Divadelní noviny, Knižní kultura, Květy, My, Sešity pro mladou literaturu, Trn, Orientace, Literární listy, Listy, Svět práce* aj.

V roce 1955 poprvé publikoval prózu v časopisu *Květen*, jednalo se o úryvek ze *Zbabělců*. O deset let později začaly vycházet na pokračování eseje *Nápady čtenáře detektivek* v časopisu *Plamen*. V tomtéž časopisu v letech 1967 a 1968 vycházely kapitoly z *Tankového praporu*. Na pokračování vycházely i *Dopisy z Kanady* a *Dopisy z Ameriky* v *Listech* a poté ve *Světě práce*, které byly vydané jako *Velká povídka o Americe*.

Ve *Světové literatuře* Škvorecký publikoval překlady, medailony a recenze s ukázkami z angloamerické literatury, od roku 1961 pak rozsáhlejší eseje.

---

³⁴ TRENSKY, Paul I. *Josef Škvorecký*. Přeložil Aleš HAMAN. Jinočany: H & H, 1995. Profily. ISBN 80-85787-79-2.

³⁵ Slovník české literatury [online]. [citováno 27.5. 2017]. URL: <<http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=439>>

³⁶ Slovník české literatury [online]. [citováno 27.5. 2017]. URL: <<http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=439>>

Po roce 1970 psal prózy, kritiky a eseje do exilových periodik *Listy* (Řím), *Nový domov* (Scarborough, Kanada), *Proměny* (New York), *Svědectví* (Paříž), *Telegram* (Edmonton), *Zpravodaj* (Curych), *Hlas domova* (Melbourne), *Obrys* (Mnichov), *Reportér* (Curych) aj.

Jako člen redakční rady podstatným způsobem ovlivňoval podobu dvouměsíčníku *Západ* (Ottawa). Ze zahraničních, převážně severoamerických periodik, přispíval Škvorecký do *Toronto Star*, *World Literature Today* (Oklahoma), *Canadian Forum* (Toronto), *Index on Censorship* (Londýn), *Canadian Fiction Magazine* (Ottawa), *The New Republic* (New York), *Granta* (Londýn), *Canadian Literature* (Toronto), *New York Times Book Review*, *The Idler* (Toronto), *New York Review of Books*, *Globe and Mail* (Toronto) aj.

Od roku 1990 publikuje v Lidových novinách, Literárních novinách, Respektu, Divadelních novinách, Kritickém sborníku, Iluminaci, Revolver Revui, Hostu aj.

V 50. a 60. letech byl jedním z nejvýznamnějších znalců angloamerické literatury u nás. V předmluvách či doslovecích komentoval díla řady spisovatelů.

Jeho texty byly zařazeny též do strojopisného sborníku *Život je všude* z roku 1956 pod pseudonymem Josef Pepýt. Sborník vyšel knižně až v roce 2005, který editoval Jiří Kolář a Josef Hiršal. Přispíval také do samizdatových sborníků *Jakémusi Alexandru K.* (1979) a *Hlasy nad rukopisem Vaculíkova Českého snáře* (1981). Zejména zásluhou Krameriovy expedice, ale i mimo edice, kolovaly také četné opisy Škvoreckého exilových próz, objevil se také soubor jeho příspěvků z *Divadelních novin* z let 1967 a 1968 s titulem *Nápady jednoho z publika* vydané 1989.

V exilu psal předmluvy, poznámky či doslovy ke knihám nakladatelství Sixty-Eight Publishers a *Poezie mimo domov*³⁷, svými texty doprovodil také anglické překlady knih Václava Černého a Bohumila Hrabala.

---

³⁷ POEZIE MIMO DOMOV (1975 – 1996) - Exilové nakladatelství zaměřené na exilovou a samizdatovou poezii, po roce 1989 poskytující publikační příležitost autorům spjatým s oficiálně preferovanou literaturou normalizačního období

Nakladatelství exilové a samizdatové beletrie *Poezie mimo domov* (PmD), označované někdy také jako *Obrys/Kontur-PmD*, založil básník a publicista Daniel Stroj (*1943) v Mnichově (SRN) roku 1975 vydáním vlastní básnické sbírky *Zpovědnice moje hvězda*, soustavnou a koncepční nakladatelskou činnost však zahájil až o dva roky později. Na pečlivé výtvarné úpravě publikací se kromě nakladatele (užívajícího též pseud. Dominik Černý) podíleli zejména Vlasta Herrmannová, Karel Kryl, Milan Kubes a Vladimír Milev. Po roce 1989 PmD ve vydavatelské činnosti pokračovala, její charakter se však výrazně změnil: polistopadový vývoj na knižním trhu si nakladatel vyložil jako politicky motivovaný postih skupiny básníků, kteří dosud hojně publikovali v oficiálních nakladatelstvích, a rozhodl se proto jejich nová díla vydávat sám; posléze začal publicisticky i politicky úzce spolupracovat s KSČM, na jejíž kandidátce byl zvolen poslancem Evropského parlamentu. Nakladatelství ukončilo činnost v roce 1996.

V exilovém období vyšlo v PmD okolo 130 titulů, tištěných v mnichovských tiskárnách Cicero Druckerei a Fimberger Offsetdruck. Po listopadu 1989 vyšlo dalších přibližně 50 svazků. Nakladatelství sídlilo v Mnichově.

Škvorecký je i autorem anglicky psané rozhlasové hry *The New Men and Women* (kanadská stanice CBC 1977, SRN 1978, pod českým názvem *Noví lidé*, která knižně vyšla v knize Pekařův kluk).

Josef Škvorecký používal mnoho pseudonymů – J. Mnata, Errol, Fred Errol, J. Kuráž, Josef Pepýt, Josef Vala, v exilu Vladimíra (též ojedinele Vladislava) Burke, Mary Novak, Daniel S. Miritz, některé publicistické texty podepisoval šiframi J. Š., jš, š-ý, ojedinele E. či E. S.³⁸

4.3. Inspirace dílem a spolupráce Škvoreckého (divadelní hry, filmy aj.)³⁹

Roku 1955 napsal Škvorecký s Lubomírem Dorůžkou a Ludvíkem Švábem pro soubor Pražský dixieland zájezdovou revui *Opravdu blues*. Od roku 1962 účinkoval v text-appealech v pražské Redutě a v divadle Paravan s texty *Ze života lepší společnosti* a *Ze života socialistické společnosti*. Podle těchto próz vznikla také inscenace divadla Večerní Brno *Střídání stráží v K.* (1966, režie Evžen Sokolovský). Prózy *Eine kleine Jazzmusik, Bebop*

Nakladatelství vydávalo edici poezie Meritum věnovanou tvorbě básníků žijících v Československu (mj. Jan Kameník, Oldřich Mikulášek, Zdeněk Rotrekl, Jaroslav Seifert, Jan Skácel a Karel Šiktanc), a edici Réva zaměřenou na básnickou tvorbu exilových autorů bez ohledu na jejich generační příslušnost (z pouornových exulantů Viktor Fischl, Ivan Jelínek, František Listopad, z mladší generace Ivo Fleischmann, Jaroslav Hutka, vyšly zde i juvenilní verše Josefa Škvoreckého) i bez ohledu na předpoklad čtenářské úspěšnosti (z méně známých autorů a debutantů mj. Helena Aeschbacherová, Aleš Andryszák, Eduard Dvořák, Vratislav Křivák, Jiří Marvan pod pseud. Richard Host a Olga Neveršilová).

Od roku 1983 byla již většina básnické produkce soustředěna do paperbackové edice Nová řada poezie. Z exilových autorů se kmenovými básníky nakladatelství, publikujícími v této i starších edičních řadách, stali Ivan Diviš, Eduard Dvořák, Libor Koval, Anastáz Opasek, Michal Racek, Jan Vladislav, Bronislava Volková a sám vydavatel Daniel Stroj; dále zde publikovali mj. Libuše Čačalová, Václav Hokův, Petr Král, Inka Machulková, Milan Nápravník, Petr Sacher, Ivan Schneedorfer, Otakar Štorch, Vlastimil Třešňák.

Kromě výše uvedených autorů v PmD publikovali Egon Bondy, Lumír Čivrný, Ladislav Fikar, Zbyněk Hejda, Jaromír Hořec (též pod pseud. Jiří Hynek), Ivan M. Jirous, Emil Juliš, Petr Kabeš, Zdeněk Kalista, Josef Kostohryz, Oldřich Kryštofek, František Lazecký, Jaromír Šavrdra, Pavel Šrut), některé soubory připravili exiloví editoři (mj. z díla Vratislava Effenbergera, Václava Hraběte, Antonína Konečného).

Jediná nebásnická edice Beletrie v PmD (1985–1988, 9 sv.) přinesla mj. divadelní hry Václava Havla a prózy Ivana Binara; úprava edice byla shodná s Novou řadou poezie. Mimo edice vyšel ve společném svazku *Máj a Necenzurovaný deník z roku 1835* Karla Hynka Máchy, dále dva almanachy české poezie (*Almanach české zahraniční poezie, Na střepech volnosti*), soubor přijaté korespondence Vladimíra Vokolka a sborník na památku redaktora Svobodné Evropy Slávy Volného. Pro mládež vydala PmD čtyři knížky Jaroslava Foglara včetně doma tehdy nepublikovaného *Tajemství Velkého Vonta* a jeden sešit kreslených příběhů *Rychlých šípů*.

Do českého kulturního života výrazně zasáhl čtvrtletník *Obrys*, v němž Stroj jako redaktor od počátku prosazoval jednotu všech proudů české kultury a otiskoval příspěvky exilových autorů, autorů českého a slovenského samizdatu i přetisky článků z oficiálních kulturních časopisů. Časopis zanikl koncem roku 1990.

³⁸ PŘIBÁŇ, Michal, KUPCOVÁ, Helena, ed. *Škvorecký 80: sborník z mezinárodní konference o životě a díle Josefa Škvoreckého, která se uskutečnila v Náchodě u příležitosti autorova životního jubilea ve dnech 22.–24. září 2004*. V Praze: Literární akademie (Soukromá vysoká škola Josefa Škvoreckého), 2005. ISBN 80-86877-13-2.

³⁹ KOSKOVÁ, Helena. *Škvorecký*. V Praze: Literární akademie, 2004. ISBN 80-903109-6-6.

TRENSKY, Paul I. *Josef Škvorecký*. Přeložil Aleš HAMAN. Jinočany: H & H, 1995. Profily. ISBN 80-85787-79-2.

Richarda Kambaly, Dobře prověřená Lizetka a Píseň zapomenutých let inspirovaly pořad *Hořkej jazz* v Divadle S. K. Neumanna (1965, 1990, scénář a režie Karel Urbánek). Pro divadlo byly také zpracovány prózy *Mirákl, Ze života lepší společnosti, Příběh inženýra lidských duší, Vražda se zárukou a Lvíče*.

V roce 1959 napsal s Lubomírem Dorůžkou pro Československý rozhlas libreto k operetě *Zmatek kolem Lydie* (pod společným pseudonymem Josef Benda, podle Sheridanových *Soupeřů*, 1961 inscenováno Československou televizí).

V letech 1968 – 1970 moderoval Škvorecký s Dorůžkou rozhlasovou swingovou hitparádu *Šest na lenošce* (později *Sedm na lenošce*). V letech 1973 – 1990 pravidelně recenzoval v českém vysílání rozhlasové stanice Hlas Ameriky novinky beletristické a politické literatury vydané v angličtině.

Pro Český rozhlas byly zdramatizovány a vysílány prózy *Zbabělci, Scherzo capriccioso, Sedmiramenný svícen, Příběh inženýra lidských duší, Konec nylonového věku*.

Podle Škvoreckého próz či námětů (za spolupráce s režiséry) vznikly scénáře filmů: *Zločin v dívčí škole* (povídky *Smrt na Jehle, Jak se žena koupe, Zločin v dívčí škole*, 1965, režie Ivo Novák, Ladislav Rychman a Jiří Menzel), *Zločin v šantánu* (1968, režie Jiří Menzel, scénář Josef Škvorecký, Jiří Suchý, Jiří Menzel), *Farářův konec* (1968, režie Evald Schorm, scénář Josef Škvorecký, Evald Schorm), *Flirt se slečnou Stříbrnou* (1969, režie Václav Gajer, scénář Josef Škvorecký, Zdeněk Mahler, podle románu *Lvíče*), *Šest černých dívek aneb Proč zmizel Zajíc* (1969, režie Ladislav Rychman, scénář Josef Škvorecký, Ladislav Rychman, podle povídky *Zločin v knihovně rukopisů*).

Bez Škvoreckého spoluúčasti byl natočen středometrážní film *Nápady čtenáře detektivek* (1966, režie Václav Táborský) a celovečerní *Táňa a dva pistolníci* (1967, režie Radim Cvrček, scénář Radim Cvrček, Milan Šimek a Ivan Osvald; Josef Škvorecký neuveden) a *Tankový prapor* (1991, režie Vít Olmer, scénář Radek John), v kresleném filmu *Půlnoční dezertéři* (1972, režie Zdeněk Smetana) nebyl Škvorecký jako autor původního námětu uveden.

Škvorecký je autorem komentáře k části dokumentárního filmu Jana Němce *Oratorium za Prahu* (1968). Pro Československou (Českou) televizi napsal středometrážní *Revui pro banjo* (1963, režie Zdeněk Podskalský), seriál *Vědecké metody poručíka Borůvky* (1967 – 1968, režie Pavel Blumenfeld, scénář Josef Škvorecký, Karel Urbánek) a inscenaci *Poe a vražda krásné dívky* (1996, režie Viktor Polesný).

Některé jeho předlohy byly pro televizi upraveny jinými scenáristy: inscenace *Vražda v zastoupení*, živě vysílaný cyklus *Hříchy pro pátera Knoxe*, seriály *Prima sezona* a *Případy*

detektivní kanceláře Ostrozrak (podle cyklu detektivek *Vražda se zárukou* ad.) a filmy *Eine kleine Jazzmusik*, *Setkání v Praze* a *Rytmus v patách*.

4.4. O životě a díle Josefa Škvoreckého bylo natočeno

O životě a díle byly natočeny televizní a VHS dokumenty *Škvorečtí v Brně* (1990, režie Jiří Vanýsek), *Po jednadvaceti letech doma* (1990, režie Václav Křištof), *Ochránce ohně* (1990), *Příběh ságoispovatele Josefa Š.* (1992, režie Irena Gerová), *Josef tiché ořezávátko a otec Brown* (1992, režie Jiří Verčák), *Josef Škvorecký* (1993, cyklus GEN, režie Jaromil Jireš), *J. Š. a Zdena Salivarová* (1995, režie Milo Kubík) a *Gentleman J. Š.* (2009, režie Petr Kaňka).⁴⁰

---

⁴⁰ Slovník české literatury [online]. [citováno 27.5. 2017]. URL: <http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=439>

5. Sixty-Eight Publishers⁴¹

Sixty-Eight Publishers je exilové nakladatelství zaměřené na beletrii, memoáry a literaturu faktu. Nakladatelství založili na podzim roku 1971 v kanadském Torontu prozaička Zdena Salivarová-Škvorecká (*1933) a její manžel Josef Škvorecký. Do ukončení činnosti v květnu roku 1994 vydalo '68 Publishers celkem 227 titulů. Škvorecký zde také publikoval vlastní tvorbu.

„Někdy začátkem roku 1971 mi Dr. Hanuš Lexa z Československé společnosti pro vědy a umění v Americe napsal, jestli bych Společnosti nesvěřil k vydání svůj Tankový prapor. Věděli, že román byl v Praze ve stránkové korektuře zabaven, a chtěli mi pomoci (popravdě řečeno, nevím, zda měli tehdy Tankový prapor už taky přečtený, ale ať ano nebo ne, podali mi vzácnou pomocnou ruku). Byl bych knihu tenkrát svěřil každému, kdo by ji vydal. Ukázal jsem dopis ženě a řekl jí, že Dr. Lexovi rukopis pošlu. V noci mě žena vzbudila. “Co je?” “Vydáme to sami!” “Co?” “Tankovej prapor!” “Neblbni,” řekl jsem a opět usnul.

Ale jí to vrtalo hlavou. V průběhu několika horečných dnů, s angličtinou, jež tehdy byla ve stadiu Aj goink baj sigaret, zjistila možnosti, tiskárnu, poštovní předpisy, celní omezení a opakovala: “Vydáme to sami! Založíme nakladatelství!” “Kde na to vememe?” zděsil jsem se. Prohlásila, že do toho vrazíme úspory, ona napíše známým, aby posílali adresy, a já kamarádům, aby dodali rukopisy.

Ukecala mě. Dodnes nevím, jak vybudovala tu objemnou kartotéku adres. Známi a známí známých posílali, psala na všechny strany, obtěžovala lidi telefonem. Já vzkázal kamarádům, a někteří skutečně poslali rukopisy, protože co s nimi v exilu? Heda Kovályová, Beneš, Lustig, Kohák. Přemluvil jsem Otu Ulče, aby počestil svůj anglický spis o každodenním soudcování za stalinismu, a Jana Drábka, aby dal přeložit rukopis Whatever Happened to Wenceslas, který se nám taky podařilo střílet kanadskému nakladateli. A měli jsme ovšem Honzlovou. A Voskovec slíbil napsat Paměti. A Egon Hostovský nám dal svoje v exilu nevydané Všeobecné spiknutí a radu, abychom to nedělali, protože zkrachujeme. Pan Prokop Havlík se nabídl, že nám gratis povede účty, a tak to Zdena rozjela.“⁴²

Cílem nakladatelství bylo vytvořit zázemí především pro české autory a čtenáře, kteří po roce 1968 odešli do exilu. V edičních plánech převažovala próza a literatura faktu,

---

⁴¹ Slovník české literatury [online]. [citováno 27.5. 2017]. URL: <http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=439>

ŠKVORECKÝ, Josef, SALIVAROVÁ, Zdena. *Samožerbuch*. Praha: Panorama, 1991. ISBN 80-7038-063-2.

⁴² ŠKVORECKÝ, Josef, SALIVAROVÁ, Zdena. *Samožerbuch*. Praha: Panorama, 1991. ISBN 80-7038-063-2. S. 16-17.

nakladatelství mělo zájem též o memoáry a později o práce z oblasti literární kritiky a historie.

Podnik původně vlastnili oba manželé, v roce 1977 nakladatelství přijalo status tzv. non profit company, tj. nevýdělečné společnosti pod veřejnou kontrolou, kterou řídila správní rada za předsednictví kanadského bohemisty Harolda Gordona Skillinga (1912–2001). V té samé době manželé Škvorečtí založili firmu Prague Typesetting, která se zabývala sazbou knih a periodik vydávaných v neanglických jazycích.

Provoz nakladatelství řídila a zajišťovala Zdena Salivarová, hlavním redaktorem byl Josef Škvorecký. S nakladatelstvím externě spolupracovali jako redaktoři slovenská prozaička Jaroslava Blažková, básník Antonín Brousek, prozaik a kritik Jaroslav Strnad (memoáry a odborné práce), bývalá redaktorka Odeonu Květa Trdlicová, redaktorky Věra Rollerová, Marie Zelená ad.

V prvních letech činnosti nakladatelství byla v tirážích uváděna fiktivní jména odpovědných redaktorů – obvykle postav z románů a povídek Josefa Škvoreckého (Dagmar Blumenfeldová, Josef Borůvka, Milena B. Cabicarová, Josef Doufal, Josef Kopanec, Josef Matka, Daniel Smiřický, Lenka Stříbrná, Karla Marie Weberová aj.) i Zdeny Salivarové (Jana Honzlová), anebo variace jmen osobností soudobých politických dějin (Vasila Bilaková, Josefa Urválková). O grafickou úpravu se staral zprvu Mikuláš Kravjanský, později Barbora Munzarová a Zdena Salivarová (v tiráži pod pseud. Věra Držmíšková), do několika publikací ilustracemi přispěli Jan Brychta, Jan Koblasa či Jan Kristofori. Autorem charakteristické kresby v patitulu byl Ivan Steiger. Počínaje šestnáctou publikací z roku 1974 byla na obálkách reprodukována výtvarná díla zejména českých exilových výtvarníků.

Nakladatelství Sixty-Eight Publishers vydalo celkem 224 titulů (z řady 227 číslovaných publikací svazky č. 94, 196 a 204 nevyšly), roční produkce se pohybovala nejprve okolo šesti titulů, později ročně vycházelo deset i více publikací.

Sídlo nakladatelství původně bylo v soukromém bytě manželů Škvoreckých na 260 Wellesley Street East v Torontu, v roce 1973 se přestěhovalo do bývalé tovární budovy na 100 Richmond Street East. Od roku 1976 vystřídal několik adres na Avenue Road a počátkem osmdesátých let si pronajalo dům na 164 Davenport Road, kam kromě redakce a administrativy přesunulo i sklad publikací a kde zřídilo tiskárnu.

Nakladatelství mělo asi 2000 stálých a 1000 příležitostných odběratelů z celého světa. Průměrné náklady prózy se pohybovaly mezi 1500 a 2000 výtisky, poezie mezi 500–1000 výtisky.

Roku 1987 bylo jako pobočka '68 Publishers zřízeno nakladatelství Larkwood Books, zaměřené na anglické překlady děl jinojazyčných autorů. Po vydání tří publikací (vesměs zařazených i do programu Sixty-Eight Publishers) však jeho činnost dále nepokračovala.

V květnu 1990 udělil československý prezident Václav Havel manželům Škvoreckým za jejich nakladatelskou činnost Řád Bílého lva III. třídy, k němuž později přibyla řada dalších ocenění.

5.1. Autoři a publikace '68 Publishers

Ke kmenovým autorům nakladatelství patřily především osobnosti české prózy šedesátých let. Josef Škvorecký zde vedle nových vydání svých již doma uveřejněných prací poprvé publikoval romány *Tankový prapor*⁴³, *Mirákl*, *Prima sezóna*, *Příběh inženýra lidských duší*, *Scherzo capriccioso* a *Nevěsta z Texasu*, v Torontu vyšlo též kompletní prozaické dílo Milana Kundery (včetně *Nesnesitelné lehkosti bytí* a doma dosud nepublikovaných románů *Život je jinde* a *Kniha smíchu a zapomnění*) a nová díla Jana Beneše, Oty Filipa, Jiřího Gruši, Arnošta Lustiga či Zdeny Salivarové.

V roce 1974 začlenilo nakladatelství do edičního programu i soudobou samizdatovou tvorbu autorů z Československa, kterou v pozdějších nabídkových seznamech uvádělo s označením Edice (otevřená) Petlice. Tak se ke čtenářům dostala díla Egona Bondyho, Ivana Klímy, Alexandra Klimenta, Pavla Kohouta, Edy Kriseové, Jana Trefulky, koncem osmdesátých let i Bohumila Hrabala (memoárová trilogie *Svatby v domě*, *Vita nuova a Proluky*) a autorů mladší generace (Iva Procházková, Lenka Procházková).

Příležitostně byli připomenuti autoři poúnorové emigrační vlny (Egon Hostovský, Ferdinand Peroutka).

Nakladatelství poskytovalo prostor i debutantům nebo dosud méně známým autorům. Díky tomu se v české literatuře objevila řada nových jmen – později často významných (v sedmdesátých letech Jan Drábek, Ota Ulč, Jaroslav Vejvoda, v osmdesátých letech Martin Harníček, Jan Křesadlo, Jan Novák, Iva Pekárková aj.).

---

⁴³ „Tankový prapor byl vysázen, jeho autor ještě stihl udělat korektury, ale v listopadu 1970 obdržel dopis podepsaný novým ředitelem, básníkem Ivanem Skálou, v němž mu bylo sdělováno, že nakladatelství učinilo „změny v kulturně-politickém zaměření“, a kniha tudíž nevyjde. Toto rozhodnutí se paradoxně postaralo nově vznikajícímu exilovému nakladatelství o reklamu – skutečnost, že Tankový prapor provázela pověst zakázané a skandální knížky, přitáhla pozornost mnoha potenciálních čtenářů, kteří po srpnové okupaci odešli na Západ. Slovy Zdeny Škvorecké, Tankový prapor Sixty-Eight Publishers udělal. Stal se vůbec nejúspěšnější knihou v celé historii nakladatelství, byl vydán celkem pětkrát.“ Celkový náklad přesáhl 9000 výtisků. (<http://www.voxeurop.eu/cs/content/article/1319181-sixty-eight-publishers-knihy-pro-disent>).

Poezie byla vydávána velmi sporadicky. Vedle exilových autorů (Antonín Brousek, Ivan Diviš, Jiří Kolář, Petr Král, Karel Kryl, Stanislav Mareš, z poúnorové emigrační vlny Pavel Javor, Milada Součková a Ivan Blatný, kterého nakladatelství znovuobjevilo čtenářům), zde vyšla i díla doma žijících básníků (Jaromír Hořec, Jaroslav Seifert, Jan Skácel).

Dramatická a scénářistická tvorba byla v nakladatelství zastoupena jen několika málo tituly (Vratislav Effenberger, Václav Havel, Pavel Landovský, Bernard Šafařík, Josef Škvorecký).

Mezi čtenářsky nejúspěšnější memoáry patřily vzpomínky hereček Lídy Baarové a Adiny Mandlové a tenistky Martiny Navrátilové, zásadním nakladatelským činem byly paměti literárního historika Václava Černého (ve třech svazcích: *Paměti*, *Pláč koruny české*, *Paměti IV*). K významným knihám patřily i publikace zaznamenávající činnost špionážních služeb (František Moravec, Ladislav Bittman) či okolnosti a důsledky politických procesů padesátých let (Heda Kovalyová, Dagmar Šimková), a také vzpomínky politiků (Prokop Drtina, Ota Hora) a společensky činných osobností (publicista Jiří Lederer, šachista Luděk Pachman).

Vztah Škvoreckého ke swingu se v produkci nakladatelství projevil knihami vzpomínek Kamila Běhounka a Jiřího Traxlera.

Velká část memoárových knih nabízela svědectví vyvracející oficiální (v Československu závazný) výklad určitých období či individuálních skutků. Tento záměr přivedl posléze nakladatele také k zájmu o literaturu faktu (Karel Kaplan, Jiří Kovtun, Jan Křen, Erich Kulka), soustředěnou k moderním dějinám.⁴⁴

Esejistiku zastupuje např. soubor Havlových vězeňských *Dopisů Olze* či soubor úvah Erazima Koháka *Národ v nás* a osobitým způsobem i Tigridova kniha *Kapesní průvodce inteligentní ženy po vlastním osudu*.⁴⁵

„Publikace literárněvědného i publicistického zaměření sledovaly především soudobou tvorbu, a to jak v rovině kritické (Škvorecký–Brousek: *Na brigádě*) a esejistické (Ferdinand Peroutka, Josef Škvorecký), tak i faktografické (doplňný samizdatový *Slovník českých spisovatelů*, zahrnující autory, které doma postihly publikační zákazy) a historické (*Česká literatura 1785–1985 Antonína Měšťana*, *Koskové analýza prózy šedesátých let Hledání ztracené generace*, *Rotreklův soubor medailonů Skrytá tvář české literatury*).“⁴⁶

⁴⁴ ŠKVORECKÝ, Josef, SALIVAROVÁ, Zdena. *Samožerbuch*. Praha: Panorama, 1991. ISBN 80-7038-063-2.

⁴⁵ Slovník české literatury [online]. [citováno 27.5. 2017]. URL: <<http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=439>>

⁴⁶ Tamtéž

Dvě publikace (*Samožerbuch*, *Benefice*) byly pokusem o reflexi a sebereflexi nakladatelské činnosti manželů Škvoreckých.

6. Eseje o českých autorech

Následně budou vybrány a analyzovány dva eseje týkající se českých spisovatelů. V tomto případě nebyl problém s rokem napsání, jelikož Škvorecký ze svého exilu sledoval nejen spisovatele, kteří v Československu zůstali, ale také ty, kteří měli podobný osud jako sám Škvorecký a emigrovali.

Pro tuto část byly vybrány eseje *Několik poznámek ke Kunderovským paradoxům Milana Jungmanna* a *Americké vlivy v díle Bohumila Hrabala*. Druhý esej byl vybrán kvůli oblíbenosti spisovatele nejen v Československu, ale následně i po revoluci v Česku, jemuž je tento esej věnován. První esej je vlastně esej o eseji na téma Kunderovy tvorby. Milan Jungmann měl rozsáhlé znalosti už tenkrát mnohočetného Kunderova díla. I když sám Škvorecký přiznává, že takto široké znalosti nemá, cítil potřebu se k tomuto eseji vyjádřit.

Tyto eseje byly vydány v publikacích ze souboru souhrnného vydání děl Škvoreckého *Spisy Josefa Škvoreckého*. Jedná se o svazek 22 *Ráda zpívám z not a jiné eseje* a svazek 21 *Mezi dvěma světy a jiné eseje*. Oba svazky byly vydány v roce 2004.

NĚKOLIK POZNÁMEK KE KUNDEROVSKÝM PARADOXŮM MILANA JUNGMANNA

Hned v úvodu Škvorecký poznamenává, že kdo by chtěl polemizovat s Milanem Jungmannem o jeho studii o Milanu Kunderovi, musel by mít alespoň takové znalosti o díle Milana Kundery jako má Jungmann. Což Škvorecký pokorně přiznává, že takové znalosti o rozsáhlém díle Kundery nemá. I přesto má silnou potřebu se vyjádřit k některým pasážím, ve kterých podle něj Jungmann nemá pravdu nebo k interpretacím próz způsobem, který je sice možný, ale rozhodně ne jediný.

I když je Kundera nejúspěšnějším českým autorem na Západě, nelze říci, že jeho dílo je přijímáno bez jakékoliv kritiky. Některé věci v Jungmannově studii vychází z nepochopení nebo špatné interpretace, zaviněné citacemi z článků psaných pro západní publikum. Dochází tu k několika nedorozuměním, kdy si Jungmann nedokáže představit politikou zatížené psaní, protože ho nikdy nezažil. Nyní Škvorecký jmenuje několik interpretací, které vychází právě z nedorozumění.

„Teprve na Západě (anebo doma pro samizdat) může člověk psát o politice svobodně, a tedy smysluplně. Doma – pokud chce vydávat – může nanejvýš činit všelijak zašifrované narážky, skrývat politickou message do symbolů apod.“⁴⁷

Pokud to Škvoreckému čas dovolí, sleduje domácí tištěnou produkci a často se dojíká nad těmito skrytými signály – všudypřítomný tlak politiky.

Další jmenované pasáže Jungmann podle Škvoreckého zjednodušuje. Konstatuje fakta a pokládá etické výtky, což považuje Škvorecký za zbytečné – hlavně v případě, kdy tato fakta Jungmann ne zcela správně chápe.

Mnohem závažnější je podle Škvoreckého, že se Jungmann v důležité pasáži uchyluje k výtce, která neplatí u Kundery. *„Krátce a dobře, Jungmann vytýká Kunderovi, že vychází vstříc módní vlně západní prózy (např. ve scénách skupinové soulože), a přiznává: tato – řekněme – bezpředsudečnost vkusu je mi zcela nepochopitelná a vysvětluju si ji jen poplatností módnímu trendu západní literatury.“⁴⁸* Tímto se Jungmann přiřazuje k exilovým literárním kritikům, kteří si každé odhalené ženské ňadro v české próze vysvětlují úplně stejně. Tím se postupně dostává k tomu, že o sexu (a „úchylných“ lidech) se krásné literatuře psát nemá jednoduše proto, že tato literatura je krásná. Pranýřovat někoho za to, že se uchýlil

---

⁴⁷ ŠKVORECKÝ, Josef, ŠPIRIT, Michael, ed. *Ráda zpívám z not a jiné eseje*. Praha: Ivo Železný, 2004. ISBN 80-237-3837-2. S. 74.

⁴⁸ Tamtéž, s. 76.

k vulgaritě, když to jde napsat i jinak, je zbytečné. Navíc poznamenávat, že jiní autoři vulgaritu nepotřebují. Jak sám následně zmiňuje Škvorecký – všechno jde udělat jinak. Na obhajobu Kundery ještě dodává, že on i Jungmann Kunderu znají osobně a zálibu psát o tom, co muži s ženami dělají v posteli, měl ještě dávno před tím, než odešel na Západ. Ženy jsou leitmotivy ve všech jeho románech. „*V současné americké literatuře je sex jako houska na krámě.*“⁴⁹ U Kundery je sex zajímavější, má „filosofickou“ dimenzi.

Člověk musí do světa, aby se stal světovým. A Kunderovy knihy smíchu by jistě nevypadaly tak, jako vypadají, kdyby zůstal v Brně. „Světovost“ nelze zaměnit za světovou slávu, ale teprve se slávou si Kundera všimla západní kritika a přečetla si romány vydané v exilu a napsané ještě doma.

*„Úhelny pojem Kunderovy poetiky je lítost. Našla si v jeho knihách mnoho tváří, mezi jinými, nikoli na posledním místě, i tvářičku psa Karenina. Jeho smrt, jak píše Jungmann, je skutečně mistrovský kousek spisovatelského umění.“*⁵⁰

Závěrem podotýká Škvorecký, že tento komentář, je reakcí na Jungmannovu studii, nikoliv promyšlenou odpovědí.

Jazyk eseje je spisovný, nepoužívá archaismy. Byť pouze reaguje na studii Jungmanna, celý tón eseje je poněkud prudší a ve velkém s Jungmannem polemizuje. Často pro oslovení Kundery nepoužívá celé jeho jméno nebo alespoň příjmení, ale pouze křestní jméno, čímž naznačuje osobní vztah s Kunderou.

Kompozičně je esej rozdělen na velmi stručný úvod, kde čtenáři vysvětlí, proč má potřebu reagovat na Jungmannovu studii. Obsáhlá hlavní část text uvede, určitý bod, ve kterém podle Škvoreckého Jungmann nemá pravdu nebo je potřeba danou věc dovysvětlit. Najde si hned několik situací, ve kterých se Jungmann mílí a uvede věc nejen na pravou míru, ale dokáže ho ještě osočit z nevědomosti. Vytýká mu, že je sice znalec Kunderova díla, ale zbytek informací získává ze západního tisku a tím vzniká nepochopení Kundery.

Závěr je opět velmi stručný, pouze s pochopením podotkne, že Jungmann má právo se mýlit, ale že i tak tato studie stojí za povšimnutí západní kritiky.

Graficky je esej rozdělen hvězdičkami. Oddělen je úvod se závěrem a hlavní část je rozdělena ještě podle jednotlivých tématických celků.

---

⁴⁹ ŠKVORECKÝ, Josef, ŠPIRIT, Michael, ed. *Ráda zpívám z not a jiné eseje*. Praha: Ivo Železný, 2004. ISBN 80-237-3837-2. S. 79.

⁵⁰ Tamtéž, s. 86.

Tento esej byl napsán v roce 1986 v Torontu právě z důvodu několikrát již zmiňované potřeby se vyjádřit a uvést věci na pravou míru. Poprvé byl esej publikován v exilovém čtvrtletníku *Svědectví*, který vycházel v Paříži (roč. 20, 1986/87, č. 79, 15.11.1986). Konkrétně tento esej byl vydán ve svazku 22 *Ráda zpívám z not a jiné eseje* z roku 2004.

AMERICKÉ VLIVY V DÍLE BOHUMILA HRABALA

Hned v úvodu Škvorecký konstatuje, že pokud sám autor nepotvrdí, že si něco vypůjčil nebo napodobil, může jít o pouhé náhodné podobnosti. „*Proto je potřeba sousloví „americké vlivy“ v titulu chápat ne jako přímé kauzální pojení, ale spíš jako složitou souvstažnost.*“⁵¹ Následuje výčet několika autorů, kteří psali něco, co by mohlo Hrabala ovlivnit a inspirovat. Jmenuje třeba Edgara Allana Poa, jehož *Předčasný pohřeb* přečetla celá Hrabalova a Škvoreckého generace. Na druhou stranu tato generace viděla „*esesáky umučené k smrti a je sebou škabající, když je házeli do hromadného hrobu...*“⁵²

Postavy v Hrabalových humorně hrůzných příbězích jsou dost možná převtělením Leonory nebo Berenice z pera Poa.

„*Spisovatelé, literatura, skutečnost – ta trojice podle mě vysvětluje příbuznost motivů, a to nejenom u Hrabala. Poe spolu s Whitmanem, Longfellowem, Bretem Hartem a Ambrosem Biercem – a samozřejmě s morbidně komickými amalgámy nejdospělejšího ze spisovatelů knih pro děti, Samuela Langhorna Clemense – stal se součástí imaginace každého českého čtenáře.*“⁵³

„*Nebylo by těžké podle Einsteina napsat esej ukazující, že tu u Hrabala působí tíž technický princip, jaký tak překvapujícím způsobem fungoval už u Dickense.*“⁵⁴

Další možnou americkou inspirací u Hrabala mohla být i groteska a využití tzv. průběžného gagu. „*Jak ve filmu, tak v Hrabalově povídce sledujeme zatvrzelé a výstřední chování osoby slepé a hluché k okolnímu světu.*“⁵⁵ Následný výčet grotesek ukazuje Škvoreckého přehled nejen o literatuře, ale také o kinematografii – americké grotesce.

Jinou možnou inspirací a vlivem mohl být Faulkner. Velké množství obskurních hollywoodských gagů, divoké honičky – může být literární text filmovější? Faulkner je také jedním z autorů, o kterém se Hrabal zmiňuje v souvislosti s Minkem Snopesem (postavou, která by se v Hrabalovském světě cítila jako doma). Poctou Faulknerovi a jeho jazykovému mistrovství by mohla být Hrabalova kniha *Taneční hodiny pro starší a pokročilé* nebo druhý díl jeho pamětí *Vita nuova*, který je napsaný jedinou nekonečnou „faulknerovskou“ větou.

---

⁵¹ ŠKVORECKÝ, Josef. *Mezi dvěma světy a jiné eseje*. Praha: Ivo Železný, 2004. ISBN 80-237-3836-4. S. 122.

⁵² Tamtéž, s. 124.

⁵³ Tamtéž, s. 125.

⁵⁴ Tamtéž, s. 126.

⁵⁵ Tamtéž, s. 128.

Hrabalova inspirace nepochází jen z knih. „*Mezi vlivy, o nichž Hrabal sám mluví, jsou na prvním místě malíři: Matisse, Munch, surrealisti, Jackson Pollock a mnoho jiných.*“⁵⁶ Hrabal dokonce tvrdí, že víc ho inspirovaly malíři než spisovatelé. Pochytil od nich například techniku koláže. V tomto ohledu by Hrabal nebyl jediný, koho inspirovali malíři (dalším příkladem by mohlo být Hemingwayovo líčení krajiny).

V závěru položil Škvorecký několik otázek, na které podal i společnou odpověď ne. Tyto všechny argumenty jsou pouze důkazem, že naše česká literatura je sice v područí ruského národa, ale čerpá ze západního umění.

Jazyk eseje je spisovný, nepoužívá archaismy. V původním znění eseje hovoří o Hrabalovi jako o Bohoušovi (editor toto oslovení upravil).

Kompozičně je esej rozdělen na stručný úvod, opět obsáhlá hlavní část eseje, kde Škvorecký předkládá svůj široký rozhled nejen v literatuře, ale i v kinematografii a malířství, které ovlivnily literaturu. Na konkrétních ukázkách se snaží poukázat, co mohlo Hrabala inspirovat. Vždy ovšem dodává, že pokud Hrabal sám neřekne, že to či ono ho inspirovala, jsou to všechno jen domněnky. Závěr je také stručný, pouze mluví o jakési hrdosti, že i když je český národ pod nadvládou Sovětského svazu, i v této době národ hledá inspiraci na Západě.

Graficky je esej rozdělen hvězdičkami. Oddělen je úvod se závěrem a hlavní část je rozdělena ještě podle jednotlivých tématických celků.

Tento esej byl napsán v roce 1982 v Torontu. Přednášku *American Motives In Contemporary Czech Literature: The Work of Bohumil Hrabal* přednesl Škvorecký na konferenci v Centru pro ruská a východoevropská studia na Michiganské univerzitě 24.3.1981. O rok později přednášku upravil, přednesl na sjezdu Severovýchodní asociace moderních jazyků. Česky byl esej poprvé publikován v exilovém dvouměsíčníku *Listy*, které vycházely v Římě (roč. 11, 1981, č. 3 – 4). Konkrétně tento esej byl vydán ve svazku 21 *Mezi dvěma světy a jiné eseje* z roku 2004.

---

⁵⁶ ŠKVORECKÝ, Josef. *Mezi dvěma světy a jiné eseje*. Praha: Ivo Železný, 2004. ISBN 80-237-3836-4.

7. Eseje o zahraničních autorech

Původním záměrem bylo v této části analyzovat dva eseje o amerických autorech, které Škvorecký napsal v letech 1970 – 1989. Problémem se ukázal fakt, že eseje na toto téma vznikaly převážně ještě před Škvoreckého odchodem do exilu. Proto jsou zde uvedeny dvě analýzy esejů o zahraničních spisovatelích – o americkém spisovateli Marku Twainovi a o dalším americkém spisovateli Williamu Faulknerovi. Tento esej sice pochází z roku 1963, takže rokem svého vzniku nezapadá do této práce, ale jeho analýza bude zajímavá pro srovnání s mladším esejem a také kvůli specifickému vztahu Škvoreckého k Faulknerovi.

Do těchto esejů zasahuje politická situace mnohem více než k esejům o detektivním žánru, které jsou uvedeny dále.

Eseje jsou vybrány z různých publikací ze souboru souhrnného vydání děl Škvoreckého *Spisy Josefa Škvoreckého*. Jedná se o svazek 14 *Podivný pán z Providence a jiné eseje* z roku 2000 a svazek 22 *Ráda zpívám z not a jiné eseje*, který byl vydán v roce 2004.

POZDRAV MARKU TWAINOVI

V úvodu Škvorecký předkládá zamyšlení, že není mnoho velkých spisovatelů, kteří by byli úspěšní ve světě dětské literatury. A Marku Twainovi se to podařilo. „*Důvod může zčásti být i to, že osmileté ratolesti, která se právě naučila číst a pestrá, avšak infantilní dobrodružství humanoidních zvířátek ji začínají nudit, by žádní rodiče, pokud jim nepřeskočilo, nedali na čtení Annu Kareninovou nebo Madame Bavaryovou nebo Moll Flandersovou anebo třeba Pýchu a předsudek (Pride and Prejudice) Jane Austenové.*“⁵⁷

A pak jsou tu omyly rodičů, kdy dětem dávají tradičně pod stromeček knihu v domněnání, že je pro děti. A tyto omyly považuje Škvorecký za nejšťastnější „*pedagogické boty*“, které můžou nějak zasáhnout do „*rané výchovy příslušníka lidského plemene.*“⁵⁸

Jádro eseje začíná vzpomínáním Škvoreckého na své rané mládí, když byl devítiletý kluk a jeho rodiče se dopustili právě dvou takových omylů, jaké popisoval v úvodu. Prvním omylem byla nezamčená část knihovny „*libri prohibiti*“, která obsahovala knihy mládeži nepřístupné – „*Tak se stalo, že jsem se mohl zmocnit několika vzácných prohibit.*“⁵⁹ První knihou, kterou si vzal z knihovny, musela být nějaká pornografie. Z krátkého převyprávění Škvoreckého vyplývá, že se jednalo o profesora, jehož manželka mu byla nevěrná. „*Já přirozeně nepochopil nic.*“⁶⁰ Tato kniha ho po několika hodinovém přemýšlení přestala bavit, tak ji vrátil a vzal si jinou, která se jmenovala *Vyprávění Arthura Gordona Pyma z Nantucketu*. „*Otec mě zřejmě chránil nejen před hříchem smilstva, ale také před šokem z četby hororů a makabroz.*“⁶¹

Následuje velmi barvitě líčení, jak Škvorecký „*hltal*“ popisy masakrů a dalších hrůz, o kterých se psalo v zakázané knize. „*Úděsná magie těch stránek, obrazy rozkladu a dekadence, jež se mi pak objevovaly v nočních můrách, byly však přesto promíšeny pocitem nepotlačitelné rozkoše...*“⁶² V návalu radosti a vzrušení z četby si ovšem zapomněl zamknout dveře záchodu, kde se „*velké četbě*“ oddával, a „*karambol*“ byl na světě.⁶³ Tento zvyk oddávat se velké literatuře Škvoreckému zůstal až do dospělosti.

---

⁵⁷ ŠKVORECKÝ, Josef a Michael ŠPIRIT. Podivný pán z Providence a jiné eseje. Praha: I. Železný, 1999. ISBN 80-237-3516-0. S. 33.

⁵⁸ Tamtéž, s. 33.

⁵⁹ Tamtéž, s. 33.

⁶⁰ Tamtéž, s. 34.

⁶¹ Tamtéž, s. 34.

⁶² Tamtéž, s. 34.

⁶³ V tomto odstavci jsou v uvozovkách uvedeny konkrétní slovní pojení a výrazy, které použil sám Škvorecký. Pro zachování stylu jeho psaní nejsou tyto výrazy a slovní spojení nahrazeny synonymy, ale zachovány v původním znění, jak byly napsány.

„*Otec otevřel dveře záchoda a bylo pozdě kontraband někam schovat. Obávám se, že můj otec patřil k reakcionářům, co nikdy nezapochybovali o blahodárných následcích tělesných trestů.*“⁶⁴ Po řádném výprasku dostal ještě ten samý den malý Škvorecký od svého otce knihu, která byla podle něj vhodnější pro malého chlapce. Teď se tedy dostáváme ke spisovateli, který je v názvu eseje, ale objevuje se až na konci první třetiny textu.

Dobrodružství Hucka Finna pro něj bylo ještě méně pochopitelné než předchozí kniha z „*libri prohibiti*“. „*Jak mohl hošík z českého města v malebných horách v samém srdci civilizované Evropy pochopit kruťárny pokrevní pře Grangerfodů se Sheperdsony? Obraz Huckova krátkodobého přítele, hochy jménem Buck, chladnokrevně zastřeleného se všemi ostatními příslušníky rodiny, uvízl mi v mysli na mnoho let; byl se mnou ještě v dobách, kdy se takové věci začaly dít za vlády prvního ze dvou vladařů, pod nimiž byl můj národ v tomhle století donucen žít.*“⁶⁵

Když tuto knížku ve svých devíti letech četl, nepřineslo to ten efekt, ve který jeho otec doufal. Škvorecký v díle nenašel nic, s čím by se mohl identifikovat. Nechápal mučení v Americe, které bylo tak moc odlišné od evropského. „*Tohle byl tedy blahodárny pedagogický omyl mého otce. Aniž věděl, co dělá, umožnil mi přístup k jednomu z nejsložitějších děl literárního umění; k bohatství, jež se nedá vyplenit novým a novým čtením. Dal mi poklad, který mi otevřel oči nic netušícího chlapce, takže ten spatřil temná tajemství naší sluneční planety. Autor knihy se stal součástí jeho vychování.*“⁶⁶ V tenhle moment je nám jasně osvětlen název eseje *Pozdrav Marku Twainovi*.

Po této zkušenosti začal vyhledávat i jiná díla tohoto autora. Jelikož Češi se „znovuzrodili“ díky literatuře a mnohým překladům, neměl Škvorecký problém se sháněním překladů Twaina v třicátých letech. Byť to byly často překlady pochybné a nekvalitní, přeci jen existovaly.

Mezi lekcemi, které Škvorecký získal od amerického humoristy, nehledět na literaturu svrchu, i když se jedná o „pokleslý“ žánr.

Další polička v knihovně Škvoreckého otce byla ve dvou řadách. V první řadě byly tlusté Jiráskovy spisy, za kterými se schovávaly detektivky. Odtud Škvorecký „pochopil“, že detektivky patří mezi druhořadé žánry a za jejich četbu by se měl stydět. Ale nikdy se z něj nestal „literární snob“. Psal vážnou prózu i něco lehkého ke čtení.

---

⁶⁴ ŠKVORECKÝ, Josef a Michael ŠPIRIT. *Podivný pán z Providence a jiné eseje*. Praha: I. Železný, 1999. ISBN 80-237-3516-0. S. 35.

⁶⁵ Tamtéž, s. 35-36.

⁶⁶ Tamtéž, s. 37.

A co považuje Škvorecký za jeden ze svých nejšťastnějších dnů literárního života? Když se dočetl, že Mark Twain navštívil „půdu naší vlasti“ a podstoupil ozdravnou kúru v Mariánských Lázních.

Závěrem uvažuje, kdo poprvé použil techniku „nespolehlivého vypravěče“. Nebyl to sice Mark Twain, ale ani tak si Škvorecký nevzpomíná, kdo by tuto techniku použil lépe než právě Twain. Sám Huckleberry Finn je „roztomilý rasista“ a Twain se s jeho názory neztotožňuje. Ale i tak postavu Finna stvořil tak, jak ji stvořil. Napsal knihu pro čtenáře, kteří se po jejím přečtení cítí jako jeho přátelé. „...dáte-li se do čtení Hucka Finna, přidáváte se vlastně k demokratickému spiknutí autora se čtenářem, proti předsudečné ideologii hrdiny knihy.“⁶⁷ „Myslím si, že žádný spisovatel nikdy nepoužil tenhle v podstatě technický trik vypravěčského řemesla (techniku nespolehlivého vypravěče) k méně technickému efektu. K lidštějšímu poslání. K napsání většího uměleckého díla.“⁶⁸

Jazyk eseje je spisovný, k ozvláštňení textu slouží právě slovní spojení a výrazy, které jsou v samotné analýze označeny s vysvětlením, proč jsou ponechány v původním znění. Najdeme i familiérní označení pro otce – tatík . Dobrým příkladem může být i spojení „roztomilý rasista“, které čtenáře na první pohled zaujme a donutí ho krátce zapřemýšlet. Po přečtení několika esejů i tady nacházíme zřejmě oblíbené slovo „makabrozní“ pro označení něčeho hrůzného. Pro dnešní jazyk působí rozhodně archaicky.

Kompozičně jsou jednotlivé části graficky oddělené třemi hvězdičkami. V jiných esejích jsou takto odděleny nejen úvod, hlavní část a závěr, ale i samotné jádro textu je rozděleno na několik menších textů, jelikož každé mluví o jiné myšlence. Tady máme graficky oddělený jen úvod, jádro a závěr. Název je stručný, na první pohled zavádějící. *Pozdrav Marku Twainovi* – až na konci první třetiny textu je poprvé zmíněno jméno spisovatele, i když od začátku tušíme, k jakému spisovateli Škvorecký pomalými kroky míří. To je přesně jeden ze znaků eseje. V úvodu navrhnout téma a cíl, ke kterému chceme dojít a pomalými kroky i přes různé odbočky k tomuto cíli dojít. Zaznamenávat své myšlenkové pochody týkající se zvoleného tématu. Těchto myšlenkových pochodů bylo v hlavní části velké množství, včetně Škvoreckého vzpomínání na jeho dětství a na otce knihovnu. A také na první osudné setkání s Twainovým dílem. Závěr musel být z velké části ocitován doslovně

---

⁶⁷ ŠKVORECKÝ, Josef a Michael ŠPIRIT. Podivný pán z Providence a jiné eseje. Praha: I. Železný, 1999. ISBN 80-237-3516-0. S. 39.

⁶⁸ Tamtéž, s. 40.

slovy Josefa Škvoreckého, protože lépe to říci, aby zůstala zachována podstata sdělení, prostě nelze.

Tento esej vznikl v roce 1985 v Torontu, když vzpomínal na první více než padesát let staré „setkání“ s Markem Twainem. Eсей původně vznikl z přednášky Josefa Škvoreckého *A Tribute to Mark Twain*, kterou přednesl na konferenci o díle Marka Twaina v St. Louis v září 1985 a publikoval ji pod titulem *Huckleberry Finn: Or, Something: Exotic in Czechoslovakia* v příloze newyorského týdeníku *The New York Times Books Review* v roce 1987. Česky vyšla v jeho vlastní knize *Franz Kafka, jazz a jiné marginálie* v roce 1988. Toto vydání je v pořadí třetí české – *Spisy Josefa Škvoreckého*, svazek 22 *Mezi dvěma světy a jiné eseje*, který byl vydán v roce 2004.

NESROZUMITELNÝ FAULKNER

Úvod eseje začíná Faulknerovou smrtí. Po jeho úmrtí se všude objevovala samá chvála na jeho spisovatelskou činnost. Ovšem anglický *Books and Bookmen* otiskl dopis jednoho čtenáře, který „působil jako hlas zatvrzelé střízlivosti. Čtenář popíral, že by Faulkner byl velký autor; je prý temný, nesrozumitelný, číst ho je námaha, která se nevyplatí, a třebaže psal o rasovém problému, jeho romány prý nechávají člověka chladným. Ničím nepřispěl k zlepšení údělu černocho, dokonce ani trochu nezčeřil hladinu mysli průměrného Američana ve věci rasové otázky.“⁶⁹

Tento úryvek z dopisu ve Škvoreckém evokoval nejednu vzpomínku. Třeba když se svým přítelem na koncert, kde jeho přítel usnul, protože pro něj byl Bach nic neříkající. Nebo vzpomínka na padesátá léta, „kdy jsem si nad tehdejšími literárními úvahami jako otčenáš opakoval Majakovského verše: *At' každý z vás do mas vzhůru zdvíhá / kulturu vysokou náramně. / Je potřebná a srozumitelná každá kniha / rolníkům, dělníkům, i vám a mně.*“⁷⁰

A tak mu dopis anglického čtenáře mezi Faulknerovými nekrology připomněl věčný spor o srozumitelnost a nesrozumitelnost, lidovost a nelidovost, o angažovanost a neangažovanost, o aktivní a pasivní umění. Každý, kdo se chce vážně zabývat Faulknerem, musí vzít tento spor v potaz. Existuje představa, že spisovatel je „něco víc“ než člověk nespisovatel. A že je především spisovatel, až potom i člověk. Kdyby tomu tak skutečně bylo, literatuře vytvořené spisovatelem by rozuměli pouze spisovatelé, nikoliv obyčejní lidé. Pro ně by byla literatura nesrozumitelná.

„A proto také skutečně nevím, je-li tak docela pravda, že romány Williama Faulknera nikým nepohnou k činu.“⁷¹ Právě někoho, kdo nad rasovým problémem přemýšlí, zaujme na Faulknerovi to, že píše úplně stejně o běloších i černoších ve svých knihách. Snaží se je zrovnoprávnit, v životě ani v literatuře pro něj není rozhodující barva kůže. Mimo literární díla bojoval i v osobním životě Faulkner proti bezpráví černocho. Bojoval občansky veřejnými prohlášeními v jižanském tisku, díky čemuž dostával nejednu výhrůžku od Ku-klux-klanu. Sice nerozhodující fakta pro dílo, ale podstatné pro čtenáře a kritiky.

Celý spor o nesrozumitelnosti je veden „dle zásady *já o voze, ty o koze: jen proto, že literatura se „skládá“ ze slov, která jsou nositeli určitých pojmů*“⁷² a tak je samozřejmé, že by

⁶⁹ ŠKVORECKÝ, Josef, ŠPIRIT, Michael, ed. Ráda zpívám z not a jiné eseje. Praha: Ivo Železný, 2004. ISBN 80-237-3837-2. S. 74.

⁷⁰ Tamtéž, s. 75.

⁷¹ Tamtéž, s. 76.

⁷² Tamtéž, s. 77.

člověk měl mechanicky porozumět jednotlivým slovům, nemusí však porozumět „součtu“ těchto významů. Jenže literatura není jen o racionálním významu slov, ale také z poloviny z významů emocionálních a asociačních „jimiž vznikají nové kvality citu, fantazie, krásy, rozkoše a mnohovýznamného smyslu.“⁷³

Faulkner vlastně není nesrozumitelný, je jen těžký. „V podstatě je to poetizující, absolutizující realita, naprosto ne irrealista nějaké paranoické školy.“⁷⁴ Podle Škvoreckého musí mít člověk literární sluch, aby mohl rozumět Faulknerovi. Jeho popis běžné večere není obyčejným popisem pro výplň části textu, je to popis do nejmenších detailů, který je tak napínavý jako nejlepší detektivka, tvrdí Škvorecký.

Faulkner není nesrozumitelný. Je jen těžký, pokud mu chceme porozumět. „Ale bylo na tomto světě někdy lehké porozumět životu?“⁷⁵

Jazyk eseje je opět spisovný. V tomto eseji nenacházíme nějaká netradiční slovní spojení ani archaismy. Esej se jeví jako takřka odborný text. Svůj postoj nejen že zdůvodňuje naprosto logickými argumenty, tyto argumenty i historicky podloží. Není to ovšem nějaká polemika nebo dokonce filipika proti autorovi dopisu, který byl otištěn v novinách, a který označil Faulknera za nesrozumitelného. Zcela jasně nám zde Škvorecký zdůvodní svůj kladný vztah a také obdiv k dílu Faulknera.

Úžasné je slovní spojení „literární sluch“, který vytvořil díky jedné ze vzpomínek, kdy s přítelem navštívil koncert, který na něm usnul. Neměl totiž hudební sluch, a tak ho Bach nebavil. Z toho Škvorecký vyvodil, že může existovat i literární sluch, který umožňuje porozumět textu a následně netvrdit, že je nějaký autor nesrozumitelný.

Kompozičně esej splňuje požadavky na tento literární žánr. V úvodu krátké seznámení se situací, která vyvolala potřebu Škvoreckého se k tomuto tématu vyjádřit. Jádro textu sleduje volný tok myšlenek, včetně vzpomínek, které v něm vyvolává nastalá situace. V průběhu textu se k těmto vzpomínkám i vrátí, aby je opět využil jako podklad pro své úvahy. Závěr je jasný, nesouhlasí s tvrzením pisatele dopisu. Faulkner není nesrozumitelný, je jen těžký. Graficky tyto části nijak oddělené nejsou.

---

⁷³ ŠKVORECKÝ, Josef, ŠPÍRIT, Michael, ed. *Ráda zpívám z not a jiné eseje*. Praha: Ivo Železný, 2004. ISBN 80-237-3837-2. S. 77.

⁷⁴ Tamtéž, s. 77.

⁷⁵ Tamtéž, s. 79.

Tento esej vznikl v roce 1963, poprvé byl publikován v tomtéž roce v dvouměsíčníku *Světová literatura* (roč. 8, 1963, č. 3, květen). V nepatrně upraveném znění byl vydán i ve Škvoreckého knize *O nich – o nás* v roce 1968. Do této práce je použito třetí vydání eseje ze souboru souhrnného vydání děl Škvoreckého *Spisy Josefa Škvoreckého*. Jedná se o svazek 14 *Podivný pán z Providence a jiné eseje*, který byl vydán v roce 2000.

8. Eseje o detektivkách

Pro analýzu byly vybrány eseje *Edgar Allan Poe neboli zrod detektivky z poezie* (první nápad) a Dorothy L. Sayersová neboli detektivka ve slepé uličce (šestý nápad) ze svazku devět ze souhrnného vydání děl Škvoreckého *Spisy Josefa Škvoreckého*. Původní eseje pochází z šedesátých let, kdy se Škvorecký této tematice věnoval. Psány jsou v Československu a na rozdíl od pozdějších esejů se ani okrajově (výjimečně zcela minimálně) nedotýkají tehdejší politické situací. Tyto eseje na pokračování vycházely během roku 1965 v časopisu *Plamen*, knižně byly *Nápady čtenáře detektivek* poprvé vydány v roce 1965 v Praze, v Československém spisovateli jako 55. svazek edice *Otázky a názory*. Podruhé vyšly beze změny v roce 1967 rozšířené o devátý Nápad.

Eseje analyzované v této práci pochází z vydání z roku 1998, které vychází z druhého vydání doplněné o čtvrté vydání, tedy z let ze zadání této práce. Sice tyto práci byly napsány o půl desetiletí dříve než je v zadání bakalářské práce, ale díky svým následným úpravám v daném období a jedinečnosti tématu, které se v takové míře v pozdější době u Škvoreckého neobjevuje, jsou i tyto eseje zařazeny.

NÁPAD 1.

EDGAR ALLAN POE NEBOLI ZROD DETEKTIVKY Z POEZIE

V úvodu nás Škvorecký seznamuje s prvopočátečním pohledem na detektivní četbu ve společnosti, ve které vyrůstal. A jak pomalu vznikl jeho vztah k detektivkám „*touha po čemsi, co okolnosti, které se vymykaly kontrole, znemožnily zrealizovat chorému a nešťastnému muži v jiném století a v jiné zemi; že je zrodilo zoufalství, sen, strašlivý život, který dal světu strašlivou krásu, aby se vykoupil; že je zrodila – na počátku počátků – poezie.*“⁷⁶

Tvůrce první detektivní povídky byl milovník paradoxů, povídkář a básník Edgar Allan Poe. Tato povídka byla výsledkem morálního pádu, vystřízlivění a dobrého předsevzetí. V té době byl totiž Poe propuštěn ze své práce pro opilství. Zajímavé je, proč se Poe obrátil právě k tomuto žánru, mohl si vybrat v tehdejší době populární mravoličné povídky o polepšených pijanech a teologické nabádání k ctnostem – ale nic takového Poe neudělal. Místo toho vymyslel nový žánr. Následuje Škvoreckého úvaha „*co ho přivedlo na myšlenku vtělit zamýšlený boj proti zlu v sobě samém do příběhu o zločinu, jimiž se do té doby zabývaly jen pitavaly, jakési prehistorické soudničky, kterým ovšem vůbec nešlo o to, jak byl zločinec vypátrán?*“⁷⁷ Sice byl Poe v osobním životě iracionální podléhající vášni, v umělecké tvorbě byl chladným racionalistou.

I sám Poe je autorem tří esejů – *Básnický princip, Vědecký princip verše a Filosofie básnické skladby*. Báseň nevzniká náhodou, je plodem rafinovaně racionální úvahy. Úspěch básně závisí i na její délce. Ideálně kolem sto veršů, aby se dala přečíst na jedno posezení. Dalším podstatným prvkem je refrén, podle Poa *ideální refrén*, který se skládá z jediného slova. Také začínal nejprve poslední sloku, teprve potom tvořil zbytek básně, atd. Toto všechno dokazuje na své básni *Havran*.

A podobně Poe postupoval i u psaní povídek – stanovil si konečný efekt a pak konstruoval děj. „*Tato racionální metoda mu také umožnila stát se snad prvním velkým americkým literárním kritikem, který, poměřuje technické prostředky vyprávění jejich zamýšleným účelem, dokázal například vyzdvihnout a právě zhodnotit geniální povídky Hawthorneovy a naproti tomu nemilosrdně rozcupovat výtvořky senzačně makabrozních pisálků.*“⁷⁸

---

⁷⁶ ŠKVORECKÝ, Josef, ŠPIRIT, Michael. Nápad čtenáře detektivek a jiné eseje. Praha: I. Železný, 1998. ISBN 80-237-3548-9. S. 18.

⁷⁷ Tamtéž, s. 19.

⁷⁸ Tamtéž, s. 21.

A díky tomuto postupu „psaní od konce“ se detektivka zrodila z poezie. Tímto ale Škvoreckého esej nekončí. Pádnými argumenty nám doložil fakt, že detektivka pochází z poezie, ale pokračuje v dalším výčtu nepochybných vlivů Poeových zálib, které ovlivnily vznik detektivky. „*Ale jádro věci, zdroj, myšlenka je v jeho poezii, ve zvláštním mechanismu jeho poetiky. Ne v próze, ne v četbě pitavalů, ani v zálibě řešit kryptogramy (...).*“⁷⁹

Poe celkem napsal pět detektivních povídek: *Vražda v ulici Morgue*, *Záhadu Marie Rogétové*, *Odcizený dopis*, *Zlatého brouka* a *Vrah jsi ty!*. Podle některých jsou detektivní povídky jen tři (tam, kde vystupuje Dupin). V těchto všech povídkách najdeme nesmazatelné stopy Poa – excentričnost, motiv neprávem podezíraného, atd.

U Poa najdeme obsaženy dvě základní axiomata⁸⁰ klasické detektivky: „*za první, že po vyloučení všeho nemožného musí být pravda to, co zbývá, ať je to sebenepřehlednější, a za druhé, že čím fantastičtěji případ vypadá, tím snadněji je řešitelný.*“⁸¹

Na závěr Škvorecký shrne celých předchozích patnáct stran zcela jednoduše. „*Neboli, řečeno s Philipem Van Dorenem Sternem: Stejně jako knihtisk byla i detektivka zdokonalována pouze mechanicky; jakožto umělecká díla nebyla ani Gutenbergova Bible, ani Poeovy Vraždy v ulici Morgue nikdy překonány.*“⁸²

Škvorecký používá pro esejistickou tvorbu výhradně spisovnou češtinu (na rozdíl od beletrie), doplní ji pojmy, které nejsou známy široké veřejnosti – což je jedním ze znaků eseje (psát pro široké publikum, ale do jisté míry poučené). V této eseji jsou použity i archaismy, alespoň tak působí např. makabrozní (hrůzný) pro dnešní jazyk. Zároveň makabrozní slouží i k ozvláštňení textu.

Kompozici eseje splnil bez výhrady. Název (byť delší) nic neskrývá a na rovinu řekne, o jakém spisovateli se bude dál zamýšlet a krom toho, i o jakém tématu (respektive naznačí, že se bude zabývat vznikem detektivky). Úvod lehce nastínil téma eseje včetně osobní spojitosti k detektivce. V hlavní části podá několik úvah o detektivkách včetně svých vlastních názorů, kde představí i svůj široký (až neuvěřitelný) všeobecný, kulturní i literární

---

⁷⁹ ŠKVORECKÝ, Josef, ŠPIRIT, Michael. *Nápady čtenáře detektivek a jiné eseje*. Praha: I. Železný, 1998. ISBN 80-237-3548-9. S. 25.

⁸⁰ Axióm = tvrzení; základní věta, která se přijímá a bez důkazu se považuje za pravdivou; evidentní, samozřejmá nebo obecně akceptovaná skutečnost, ponaučení, zásada, maxima; zavedené, uznávané pravidlo, princip, zákon (zdroj: Slovník cizích slov – dostupný z:

http://slovník-cizich-slov.abz.cz/web.php/hledat?cizi_slovo=axiom&typ_hledani=prefix)

⁸¹ ŠKVORECKÝ, Josef, ŠPIRIT, Michael. *Nápady čtenáře detektivek a jiné eseje*. Praha: I. Železný, 1998. ISBN 80-237-3548-9. S. 27.

⁸² Tamtéž, s. 29.

přehled. Poté nás seznámí se souvislostí poezie a detektivky, což by někoho, kdo nezná tvůrce první detektivní povídky, nikdy nenapadlo. Závěr je stručný, ale výstižný. Položí otázku „*Jak je to možné?*“⁸³ Odpoví si shrnutím jen nejnútnejších fakt a celou esej zakončí větou, které by nemuselo předcházet nic z již zmíněného a přesto by řekla všechno.

Esej byl psán doma, tedy v Československu před emigrací. Důvodem sepsání byl určitý obdiv k Edgaru Allanu Poeovi a dozajista vášní k detektivnímu žánru. *Nápad 1.* vyšel v časopisu *Plamen* č. 2 (únor).

---

⁸³ ŠKVORECKÝ, Josef, ŠPIRIT, Michael. *Nápady čtenáře detektivek a jiné eseje*. Praha: I. Železný, 1998. ISBN 80-237-3548-9. S. 28.

NÁPAD 6.

DOROTHY L. SAYERSOVÁ NEBOLI DETEKTIVKA VE SLEPÉ ULIČCE

V této eseji je úvod velmi krátký a stručný. Jedná se o jeden odstavec: „*Pro anglické literární kritiky a „vážné“ spisovatele přestala detektivka v období šarád existovat; už proto, že valná většina jejích autorů na něco víc než prozaickou křížovku nestačila, neboť svou zdánlivou literární „lehkost“ lákal nový populární žánr prozaiky druhého a třetího řádu.*“⁸⁴ Jednoduše řečeno – z detektivního žánru se začal stávat brak. Nezajímal už anglickou kritiku a mnozí spisovatelé na něj nestačili.

Někteří z autorů (jako Hammet) na tento stav reagovali pokusem o realistické vylíčení milie⁸⁵ a také navazovali třeba na tradici pistolnického westernu, nebo na určité literární vzory (v případě Hammeta to byl Ernest Hemingway). V obsahu ožila *hard-boiled school* Amerika se svou příznačnou podobou: „*velkoměsto, gangy, prohibice, masový zločin – tedy fenomény výrazně společenské, ukazující jasně na jádro společenské problematiky dějinné éry.*“⁸⁶ Podle Dorothy L. Sayersové v Anglii žádný literární druh dlouho nevydrží, když je odříznut od otázek lidstva a od hlavního proudu literatury.

Existují rozdílné přístupy k věci. Záleží, jestli se na detektivku díváme jen jako na literární druh nebo na druh hádanky. U Sayersové vidí Škvorecký problém v tom, že vychází z literárních tradic a tím se vzdaluje právě od těch lidských otázek. Sama by vycházela ze života, ale jelikož pocházela z vyšší vrstvy, do styku se zločinem se nijak nedostala. „*Přirozeně, nechci tvrdit, že se Sayersová nic nenaučila o životě jen proto, že nikdy neprolézala Soho v přestrojení za číšníci.*“⁸⁷ Na rozdíl od Hammeta, kterému vadí „*že takhle se zločin ani nedělá, ani neodhaluje*“ jako to vidíme u Sayersové. Což si po letech, kdy už byla úspěšnou autorkou, uvědomila. Vrátila detektivce určitou literární reputaci v očích kritiky. Ale kritika stále čekala na nějaké mistrovské dílo, které by zlomilo poslední předsudky.

Sayersová si vybrala detektivní činnost, kterou znala jen z knížek, které přečetla. Vytvořila postavu „velkého detektiva“ jako všichni ostatní a pokusila se ho zasadit do

---

⁸⁴ ŠKVORECKÝ, Josef, ŠPIRIT, Michael. *Nápady čtenáře detektivek a jiné eseje*. Praha: I. Železný, 1998. ISBN 80-237-3548-9. S. 112.

⁸⁵ Milieu = prostředí, okolí; vnější podmínky (zdroj: Slovník cizích slov – dostupný z: http://slovník-cizichslov.abz.cz/web.php/hledat?cizi_slovo=axiom&typ_hledani=prefix). Záměrně je zde v parafrázi použito slovo milieu nikoliv jeho český ekvivalent. Další z případů, kdy je text směřován pro poučené publikum.

⁸⁶ ŠKVORECKÝ, Josef, ŠPIRIT, Michael. *Nápady čtenáře detektivek a jiné eseje*. Praha: I. Železný, 1998. ISBN 80-237-3548-9. S. 112.

⁸⁷ Tamtéž, s. 114.

skutečného prostředí. Jenže si zvolila prostředí, kde je zločin a vražda kuriozitou – položila důraz na prostředí a jeho realistické obyvatele, ne na detektiva. Zaměřila se také na psychologii postav, což je v detektivce vedlejší. „*A tak se jí (...) Velký detektiv utopil v omáčce popisů, úvah a konverzací a jeho činy ztratily nutné tempo a soustředěnou zacílenost.*“⁸⁸

Opakem je Hammet, který zločin vrátil do rukou těm, kteří ho opravdu páchají (Sayersová ho nechala v rukou těm, „*jimž ho přisoudila spisovatelská snaha pobavit čtenáře hlavolamem*“⁸⁹). Hammet je prvním moderním autorem detektivek, který píše z osobního prožitku.

Sayersová se pokusila o skok od detektivky k společensko-psychologickému románu. Tyto snahy „*nakonec vedly až k téměř úplnému potlačení detektivního elementu a ke vzniku formy, jež není ani ryba ani rak, ani dobrá „vážná“ literatura, ani dobrá detektivka.*“⁹⁰

Další „slepou uličkou“ detektivky je jedno nedorozumění – mezi autory se stalo téměř sportem, že úmyslně porušovali „pravidla“. Jenže kvůli této hře zapomněli na život. Z detektivky udělali takovou „antihru“. Takovým příkladem je *Vražda milionáře Ackroyda (The Murder of Roger Ackroyd)* Agathy Christieové. Ta vědomě porušila pravidlo, že vrahem nemůže být detektiv ani jeho pomocník. Což podle Škvoreckého není takový prohřešek jako u Nicholase Blakea (*Otázka důkazu*), který porušoval velmi základní pravidlo – detektiv nesmí před čtenářem zatajit žádnou stopu. Cokoliv uvidí, zvedne ze země, musí hned čtenáři ukázat. V případě *Otázky důkazu* detektiv najde pachatelův deník, ale jeho obsah čtenáři zatají a ukáže až v závěru detektivky.

Nakonec z textu vyplývá, že Škvorecký je zastáncem detektivky podle pravidel. Toleruje pouze nějaká porušení pravidel jako bylo uvedeno u Agathy Christieové, porušení u Blakea už „odsuzuje“.

V závěru uvádí, že „*pokus o etablování detektivky jako jednoho typu „vážné“ prózy nebyl tedy v Anglii korunován úspěchem. Autoři jako by zapomněli, že detektivka je především zdokonalením, zintelektualizováním dobrodružného románu, povýšením prostého fyzického dobrodružství na romantické dobrodružství rozumu.*“⁹¹ Povýšení detektivky na společensko-psychologický román je slepá ulička.

---

⁸⁸ ŠKVORECKÝ, Josef, ŠPIRIT, Michael. *Nápady čtenáře detektivek a jiné eseje*. Praha: I. Železný, 1998. ISBN 80-237-3548-9. S. 115.

⁸⁹ Tamtéž, s. 115.

⁹⁰ Tamtéž, s. 116.

⁹¹ Tamtéž, s. 122.

Jazyk, který Škvorecký použil při psaní eseje, je opět spisovný. V této eseji je použito mnohem více odborných výrazů, které vyžadují vzdělaného čtenáře nebo minimálně toho, který ví, do jaké literatury se podívat pro vysvětlení. Tento esej není psán tak poeticky jako předešlý esej, který souvisel s poezií, což Škvoreckého možná svádělo k víc básnickému podání a použití básnických prostředků než v této eseji. Tady je použito naopak více faktů a jmenováno více děl, na kterých dokládá své názory. Opět jsou použity archaismy, příkladem může být „*běřeme-li detektivky*“⁹², které čtenáře rozhodně upoutá.

Kompozice je opět precizně dodržena, jednotlivé hranice mezi úvodem, hlavní částí a závěrem jsou sice naznačeny hvězdičkami, ale obsahově volně přechází mezi sebou. Název nese jméno pouze jednoho ze spisovatelů (resp. spisovatelku), o kterých esej pojednává. Označení „slepá ulička“ je jasně vysvětleno v závěru, ale vyplývá už z hlavní části.

Esej byl psán doma, tedy v Československu před emigrací. Důvodem sepsání eseje byla touha a možná i potřeba vyjádřit se ke „krizi“ anglické detektivky, která se odehrávala na začátku dvacátého století. Začátky detektivky byly těžké a snaha zařadit ji k „vysoké“ literatuře nezůstala bez povšimnutí ani Josefa Škvoreckého.

Nápad 6. vyšel v časopisu *Plamen* č. 4 (duben).

---

⁹² ŠKVORECKÝ, Josef, ŠPIRIT, Michael. *Nápady čtenáře detektivek a jiné eseje*. Praha: I. Železný, 1998. ISBN 80-237-3548-9. S. 113.

9. FRANZ KAFKA, JAZZ, PROTIŽIDOVSKÁ ČÍTANKA A JINÉ OKRAJOVÉ ZÁLEŽITOSTI

V úvodu nás vezme Škvorecký na party. Když se ho běžně někdo zeptal, odkud pochází, slýchával „*Á! Z Prahy! To znám! Švejka!*“⁹³ Jednou však někdo reagoval jinak „*Á! Z Prahy! To znám! Kafka!*“⁹⁴ Tohle shledává jako důvod, proč byl právě on požádán o sepsání článku o Kafkovi. V ten moment pocítil podobný stav jako Gustav Janouch, přítel Franze Kafky, kterého žádali, aby s nimi vykonával „poutě“ po stopách Kafky. A tito žadatelé často znali dílo Kafky lépe než sám Janouch. Škvorecký neměl nijak velký zájem o Kafkovo dílo, už kvůli jeho špatné dosažitelnosti v době Škvoreckého mládí. V eseji vzpomíná na první setkání s Kafkovým dílem: „*Dovolte mi začít vyprávět od jednoho letního večera roku 1944; tou dobou už jsem o Kafkovi věděl, neboť na jaře tohoto roku jsem přečetl jednu jeho povídku. Ale toho večera jsem se v Praze ulejšoval z Messerschmittovy náchodské továrny (...), díky potvrzení o chatrném zdraví (...). Přijel jsem do Prahy na amatérský jazzový festival ve velkém sále Lucerny, neboť band z mého rodného města, Orchester Miloslava Zachovala, se festivalu účastnil. Celý ten podnik byl sám kafkárna: sedět v krásně pozlaceném sále v davu nadšenců, tu a tam poznamenaném Feldgrau uniformem Wehrmachtu, který naslouchal skladbě Sing! Sing! Sing! od žida Bennyho Goodmana v dobrém, třebaže amatérském provedení, prezentované jako dílo proslulého, i když neexistujícího mistra swingu Jiřího Patočky – co jiného to bylo než kafkárna. (...) Ve výkladní skříni Mánesa jsem spatřil nečekanou knihu: Zámek od Františka Kafky.*“⁹⁵ Cenzory tenkrát obelstilo ryze české jméno, proto mohl Kafkův *Zámek* vyjít i během protektorátu. *Zámek* se stal obrovským propadákem. Lidé v roce 1938 zapomněli na těžkou byrokracii Rakouska, se kterou se potýkal K.

Během vzpomínání se Škvorecký dotkne i vyučování literatury na protektorátním reálném gymnáziu, které si spolužáci mezi sebou doplňovali četbou Nezvala, Čapkovými překlady Baudleira, Rimbauda a Apollinaira, nebo *Jih proti Severu* a *Sbohem armádo!* A právě díky tomuto nekompletnímu, skromnému vzdělání nebyl schopný interpretovat *Zámek*. Bral ho jako dobrou satiru na byrokracii.

Toho večera hrál *Orchester Miloslava Zachovala* pomalý swing *V lednu je máj* od Emila Ludvíka, který byl nekorunovaným králem „hot“ jazzu (tak se tehdy říkalo skutečně swingující muzice). Ludvík zaměstnával Bedřicha „Fricka“ Weisse, který se později po

---

⁹³ ŠKVORECKÝ, Josef. *Mezi dvěma světy a jiné eseje*. Praha: Ivo Železný, 2004. ISBN 80-237-3836-4. S. 152.

⁹⁴ Tamtéž, s. 152.

⁹⁵ Tamtéž, s. 153.

transportu stal bandleadem *The Ghetto Swingers* v Terezíně a nakonec zahynul v Osvětimi. A spousta dalších Ludvíkových přátel mělo podobný židovský osud.

„*Takže na samém počátku mé obeznámenosti s Kafkou se vytvořil pevný vztah mezi tím, co jsem nejvíc miloval, jazzem, a záhadnou postavou ze Starého Města pražského.*“⁹⁶

A právě Kafka nabyl ve Škvoreckého mysli zajímavých rysů díky přátelství s Janouchem. Gustav Janouch byl totiž autorem článku, který Škvoreckému uvízl v paměti. Byl to článek *Magie jazzu*, který vyprávěl poselství z pravěku jazzu v Českoslovenku.

Do této části se volně proplétaly části o jazzu a Kafkovi, jejichž pojítkem byl Gustav Janouch. Do této mozaiky Škvorecký přidává i *Protižidovskou čítanku*. Byla to antologie článků, které pravděpodobně sepsal jeden nebo dva lidé pod různými pseudonymy. V této čítance byl i článek *Le jazz hot* Huguese Panassiého, který byl pro Škvoreckého v neznámém jazyce.

Ke konci eseje Škvorecký vypráví příhodu o pokusu o sabotáž. Když pracoval jako pomocný dělník v rámci totálního nasazení v továrně Zimmermanna und Schillinga. Kde se mimo jiné vyráběly i „dekly“ pro stíhačku Messersmichtt 111, do kterých musel vyvrtat velmi přesně díрку „frzenku“. Když by byly moc hluboké, hrozilo by nebezpečí, že by plech popraskal. A to byl přesně Škvoreckého úmysl. S touto příhodou souvisí právě i jeden článek v čítance *Der Bau*. „*Pro mě to prostě byl příběh někoho, kdo je chycen v kleci a zvolna, ale nevyhnutelně je zaháněn do rohu nepřitelem, jenž mu usiluje o život. Povídku Kafka nedopsal.*“⁹⁷ Proto se Škvorecký rozhodl pro Kafkův comeback pomocí dvouměsíčníku *Světová literatura*.

Jazyk eseje je spisovný. I když nepoužívá citově zabarvená slova, mezi řádky je cítit láska k jazzu a určitý obdiv ke Kafkovi.

Kompozičně je esej rozdělen na úvod, kde se dozvíme důvod k sepsání tohoto článku. Název je poměrně obsáhlý, obsahuje všechno, co se v průběhu eseje objeví. Velmi snadno si čtenář dokáže představit, jak jméno Franze Kafky svými myšlenkovými pochody Škvorecký spojil se svým milovaným jazzem díky jménu Gustava Janoucha. A také s *Protižidovskou čítankou*, kterou měl spojenou se jménem Franze Kafky.

---

⁹⁶ ŠKVORECKÝ, Josef. *Mezi dvěma světy a jiné eseje*. Praha: Ivo Železný, 2004. ISBN 80-237-3836-4. S. 156.

⁹⁷ Tamtéž, s. 166.

Přednášku *Franz Kafka, Jazz, the Antisemitic Reader and Other Marginal Matters* pronesl Josef Škvorecký na kafkovském symposiu, které pořádala University of British Columbia v kanadském Vancouveru 7. 3. 1983. Anglicky byl esej publikován v americké ročence pro středoevropskou kulturu *Cross Currents* v tom samém roce. Eсей se dočkala i německého vydání v roce 1987. V autorově českém překladu vyšel esej v exilovém čtvrtletníku *Právo lidu* v roce 1984.

Toto vydání pochází ze souboru *Spisy Josefa Škvoreckého*, svazek 22 *Mezi dvěma světy a jiné eseje*, který byl vydán v roce 2004.

Závěr

Cílem této práce, jak už samotný název napovídá, bylo seznámení čtenáře s eseji českého spisovatele Josefa Škvoreckého. Než jsme se začali věnovat Škvoreckého esejům, museli jsme se seznámit s literárním útvarem zvaným esej, s jeho komplikovanými definicemi a stručně i s jeho historií. Poté jsme se seznámili s osobou Josefa Škvoreckého, s jeho životem, beletristickým i literárně-vědným dílem a také s jeho nakladatelstvím Sixty-Eight Publishers.

Vysvětlili jsme si pojem esej, co vlastně esej je a jak ho lze definovat. Jelikož ani do současné doby neexistuje jedna všeobecná definice, která by bez jakýchkoliv dodatků dokázala popsat esej, uvedli jsme několik různých pokusů o definici eseje z pera českých i zahraničních esejistů a literárních teoretiků. K tomuto úkolu dobře posloužila publikace *Pokusy a dobrodružství: poznámky k eseji* (Barbora Osvaldová a Radim Kopáč ed.), která je souborem esejů o esejích, tedy takovými pokusy o určení, co vlastně esej je a jak ho nejlépe definovat. Nejzajímavější z těchto pokusů jsou uvedeny jako samostatné podkapitoly.

Velmi krátce je nastíněna historie tohoto literárního útvaru, vznik pojmenování „esej“, včetně otce esejistického žánru Michela de Montaigneho. Jmenováni jsou i další významní zahraniční a čeští esejisté.

Následně jsme čtenáře velmi stručně seznámili s osobním životem Josefa Škvoreckého, jehož dílu je tato práce věnována. Beletristickému dílu je věnována jen malá část práce, která je doplněna o obecnou charakteristiku díla a zmíněna je i fiktivní postava jménem Danny Smiřický (Škvoreckého alterego), která se objevuje ve velké části Škvoreckého knih.

Dále jsme čtenáře seznámili s esejistikou Škvoreckého, s publikováním jeho děl nejen knižně, ale i časopisecky, a s jeho nejrůznějšími příspěvky do časopisů. Následují dvě podkapitoly věnované inspiraci dílem Josefa Škvoreckého, jako jsou filmy a divadelní hry, nebo případná spolupráce se Škvoreckým. Druhá podkapitola vyjmenovává, co bylo nikoliv na motivy jeho díla, ale co bylo natočeno o jeho díle a životě.

Na konec teoretické části je umístěna historie nakladatelství Sixty-Eight Publishers, které založil Josef Škvorecký spolu se svou manželkou Zdenou Salivarovou – Škvoreckou v Torontu. Tato kapitola je doplněna výčtem autorů, kteří publikovali v tomto kanadském nakladatelství.

Následně jsme analyzovali sedm vybraných esejů Josefa Škvoreckého. Snažili jsme se vybírat eseje, které svým vznikem zapadají mezi léta 1970 – 1989. Občas jsme museli

přistoupit na malou výjimku, kdy esej vznikl o pár let dříve, ale byl vydán nebo zpětně upraven v tomto zadaném časovém období.

K analýze jsme vybrali dva eseje, které se zamýšlejí nad českými autory, ať už těmi, kteří emigrovali jako Škvorecký, nebo těmi, kteří zůstali v tehdejší Československu. Jedná se o Milana Kunderu, jakožto představitele emigrace, a Bohumila Hrabala. S oběma těmito autory se Škvorecký znal osobně a je to patrné i z esejů.

Další dva eseje pojednávají o zahraničních (anglo-amerických) spisovatelích. V tomto případě se jedná o Williama Faulknera, Škvoreckého oblíbence, který dostal výjimku z časového období vzniku eseje, a Marka Twaina, spisovatel Škvoreckého dětství.

Tato témata (čeští i zahraniční spisovatelé) jsou úzce propojena s politickou situací té doby, jak už napovídá sám název bakalářské práce.

Následují dvě eseje o detektivkách, které měl Škvorecký od mládí v oblibě. V těchto esejích bychom politiku hledali marně. Pro analýzu byly vybrány eseje o Edgaru Allanu Poeovi a jeho detektivce z poezie a Dorothy Leigh Sayersové a období, kdy byla detektivka ve slepé uličce.

Jako poslední je zařazena analýza eseje, která v sobě sdružuje témata literatury, politiky a hudby, konkrétně Škvoreckého milovaný jazz. Tuto esej jsme mohli zařadit k zahraničním autorům, ale díky silnému vztahu Škvoreckého k jazzu, si tato esej zasloužila svou vlastní kapitolu. Škvorecký dostal zadání, aby napsal článek o Franzi Kafkovi a jeho neuvěřitelně široký všeobecný přehled spolu s myšlenkovými pochody ho dovedly ke spojitosti Kafky a jazzu.

Analýza jednotlivých esejů nejprve spočívala v převyprávění jejich obsahu, tedy stručně říct, o čem esej vlastně je. Už do toho převyprávění jsou zakomponovány některé znaky eseje. Následoval jazykový rozbor, který byl u všech esejů velmi podobný. Pro esejistickou tvorbu používal Škvorecký výhradně spisovný jazyk (na rozdíl od beletrie, kam čím dál tím víc zapojoval hovorový jazyk). Často byla některá oslovení edičně upravena. Pokud se to týkalo vybraného eseje, vždy jsme to v rozboru uvedli.

Kompozičně jsou opět všechny analýzy velmi podobné a splňují to, co se od kompozice eseje očekává. Tedy úvod s nastíněním tématu, podstatnou hlavní část (jádro textu) a často stručný závěr. Všimli jsme si i grafického odlišení jednotlivých částí eseje, které nebylo jednotné, i když se jedná o ucelenou řadu svazků.

V neposlední řadě jsme se zajímali o rok vzniku eseje a místo. Jestli byl sepsán ještě doma v Československu nebo až později v exilu v Torontu v Kanadě. Také nás zajímalo, kdy byl esej poprvé vydán – jestli to bylo knižně nebo časopisecky, jestli to bylo v angličtině nebo

česky. Zájem byl kladen na důvod sepsání. Jestli to byla pouze touha vyjádřit se k danému tématu nebo jestli byl požádán o účast na konferenci, kde měl přednést i příspěvek. Úmyslně jsme vybírali eseje, které splňují vždy jeden nebo druhý faktor, aby si čtenář mohl udělat ucelenou představu o esejích Josefa Škvoreckého a mohl i sám porovnat případné rozdíly.

Použitá literatura

PRIMÁRNÍ LITERATURA:

ŠKVORECKÝ, Josef. *Mezi dvěma světy a jiné eseje*. Praha: Ivo Železný, 2004. ISBN 80-237-3836-4.

ŠKVORECKÝ, Josef. *Obyčejné životy: novela pro stálé čtenáře*. Praha: Ivo Železný, 2004. ISBN 80-237-3885-2.

ŠKVORECKÝ, Josef. *Ze života české společnosti*. 2. vyd., 1. v Čes. rep. Ilustroval Jan BRYCHTA. Praha: Naše vojsko, 1994. ISBN 80-206-0468-5.

ŠKVORECKÝ, Josef, ŠPIRIT, Michael, ed. *Nápady čtenáře detektivek a jiné eseje*. Praha: I. Železný, 1998. ISBN 80-237-3548-9.

ŠKVORECKÝ, Josef, ŠPIRIT, Michael, ed. *Podivný pán z Providence a jiné eseje*. Praha: I. Železný, 1999. ISBN 80-237-3516-0.

ŠKVORECKÝ, Josef, ŠPIRIT, Michael, ed. *Příběh neúspěšného tenorsaxofonisty*. Praha: I. Železný, 1997. ISBN 80-237-3514-4.

ŠKVORECKÝ, Josef, ŠPIRIT, Michael, ed. *Ráda zpívám z not a jiné eseje*. Praha: Ivo Železný, 2004. ISBN 80-237-3837-2.

SEKUNDÁRNÍ LITERATURA:

HODROVÁ, Daniela. *--na okraji chaosu--: poetika literárního díla 20. století*. Praha: Torst, 2001. ISBN 80-7215-140-1.

KOSKOVÁ, Helena. *Škvorecký*. V Praze: Literární akademie, 2004. ISBN 80-903109-6-6.

MOCNÁ, Dagmar, PETERKA, Josef. *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha: Paseka, 2004. ISBN 80-7185-669-X.

OSVALDOVÁ, Barbora, KOPÁČ, Radim, BALVÍN, Jaroslav. *Pokusy a dobrodružství: poznámky k eseji*. Praha: Karolinum, 2008. ISBN 978-80-246-1498-4.

POSLEDNÍ, Petr. *Taktika přepisu: polští autoři v časopise Světová literatura*. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2013. Tahy. ISBN 978-80-7465-071-0.

PŘIBÁŇ, Michal, KUPCOVÁ, Helena, ed. *Škvorecký 80: sborník z mezinárodní konference o životě a díle Josefa Škvoreckého, která se uskutečnila v Náchodě u příležitosti autorova*

životního jubilea ve dnech 22.-24. září 2004. V Praze: Literární akademie (Soukromá vysoká škola Josefa Škvoreckého), 2005. ISBN 80-86877-13-2.

ŠKVORECKÝ, Josef, SALIVAROVÁ, Zdena. *Samožerbuch*. Praha: Panorama, 1991. ISBN 80-7038-063-2.

ŠPIRIT, Michael. *Počátky potíží*. Praha: Společnost pro Revolver Revue, 2006. Revolver Revue. ISBN 80-87037-02-2.

TRENSKY, Paul I. *Josef Škvorecký*. Přeložil Aleš HAMAN. Jinočany: H & H, 1995. Profily. ISBN 80-85787-79-2.

VACULÍK, Ludvík. *Jaro je tady: (fejetony z let 1981-1987)*. 2. vyd. (V ČSFR 1.). Praha: Mladá fronta, 1990. ISBN 80-204-0192-x.

VALČEK, Peter. *Osudy eseje: pôvod a médium esejistickej formy*. Bratislava: Iris, 1999. ISBN 80-88778-78-6.

INTERNETOVÉ ZDROJE:

Slovník české literatury [online]. [citováno 27.5. 2017]. URL: <http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=439>

SZÁNTÓ, Jakub. Cemach – Jak napsat dobrý esej [online]. [citováno 27.5. 2017]. URL: <http://www.cemach.cz/jak-napsat-dobry-esej> >

Summary

Josef Škvorecký's essays on literature and politics between 1970 and 1989

The bachelor thesis deals with Josef Škvorecký's essays on political situation in Czechoslovakia, Czech and foreign authors, and on his detective fiction from 1970 to 1989. These are the years after Škvorecký's emigration to the USA (later Canada) till the Velvet Revolution in Czechoslovakia when the political changes enabled him to return back to his native country. The theoretical part gives essay definitions from different essayists and literary theorists. Even at present there is not a unanimous and clear definition of an essay depicting all the specifics of this literary composition. The next part is about history and development of an essay, including the most significant figures who occupied themselves with writing essays and their theoretical research (Michel de Montaigne, Francis Bacon,...). Then there is a short introduction to life of Josef Škvorecký and his fiction work followed by his essays and literary-scientific works including his screenplays and script collaboration, finished by a brief history and work of 68 Publishers, a publishing house founded by Josef Škvorecký and his wife Zdena Salivarová-Škvorecká. The practical part of the thesis contains analyses of seven essays. Each analysis examines two essays on the same topic. It is not possible to specify the topic of each essay, as the topics often mingle, influence and complete each other. Thematically, the essays concern Czech and foreign (Anglo-American) authors and detective topics based on Josef Škvorecký's book *Nápady čtenáře detektivek*. Finally, there are analyses of two essays related to Škvorecký's beloved jazz that was strongly affected by the political situation in Czechoslovakia. The conclusion brings an overall summary of essays from a thematic, language and compositional point of view – the essays which Škvorecký wrote during his literary activity.